

Arbejdsgruppe om digitalisering af kulturarven

Rapport fra den ophavsretlige undergruppe

April 2007

Indhold

1. Indledning

- 1.1. Kommissorium og medlemmer
- 1.2. Den internationale dimension

2. Gældende ret

- 2.1. Introduktion
- 2.2. Bevaring
 - 2.2.1. Arkiver, biblioteker og museer
 - 2.2.2. Radio- og tv-stationer
- 2.3. Formidling
 - 2.3.1. Arkiver, biblioteker og museer
 - 2.3.1.1 Udlån
 - 2.3.1.2 Tilgængeliggørelse
 - 2.3.1.3 Arkivalier
 - 2.3.1.4 Onlinedistribution
 - 2.3.2. Public service-stationer

3. Problemstillinger og løsningsmuligheder

- 3.1. Biblioteker
- 3.2. Arkiver
- 3.3. Museer
- 3.4. Radio og tv
- 3.5. Film
- 3.6. Teatre

4. Konklusioner om den ophavsretlige udfordring

- 4.1. Indledning
- 4.2. Oversigt over problemstillinger og løsninger
- 4.3. Særligt om aftalelicens
- 4.4. Særligt om DR's programarkiv
- 4.5. Samlet konklusion

1. Indledning

1.1. Kommissorium og medlemmer

I oktober 2006 nedsatte Kulturministeriet en arbejdsgruppe om digitalisering af kulturarven med følgende kommissorium:

”Kommissorium for arbejdsgruppe om digitalisering af kulturarven

Baggrund

Som led i den mediepolitiske aftale for 2007-2010, indgået den 6. juni 2006 mellem regeringen, DF, S, RV og SF, er det aftalt at nedsætte en arbejdsgruppe, der skal udarbejde forskellige forslag til digitalisering af udvalgte, prioriterede dele af kulturarven.

Af den mediepolitiske aftale fremgår:

I forlængelse af udredningen om bevaring af kulturarven fra 2003 nedsættes der en bredt sammensat arbejdsgruppe – under Kulturministeriets ledelse - med repræsentanter for de relevante offentlige myndigheder, institutioner og organisationer, som får til opgave at udarbejde forskellige forslag til digitalisering af udvalgte, prioriterede dele af kulturarven med henblik på bevaring, formidling og tilgængeliggørelse heraf; herunder digitalisering af DR's arkiver. I forbindelse med udnyttelsen af materialet i arkiverne er det vigtigt at overveje de ophavsretlige problemstillinger. Forslaget skal foreligge i løbet af 2007. Udgangspunktet er, at udgifterne til digitaliseringen af DR's arkiver afholdes af DR's egne midler, inkl. 75 mio.kr. af det forventede licensmerprovenu i årene 2005 og 2006 på i alt 150 mio. kr.

På den baggrund nedsættes en arbejdsgruppe med nedenstående sammensætning og opgaver.

Arbejdsgruppens sammensætning

Arbejdsgruppen skal bestå af én repræsentant for henholdsvis Statens Arkiver, Det Kongelige Bibliotek, Statsbiblioteket, Statens Museum for Kunst, Nationalmuseet, Biblioteksstyrelsen, Kulturarvsstyrelsen, Det Danske Filminstitut, DR som repræsentant for public service institutionerne, Samrådet for Ophavsret og Ophavsretligt Forum, samt ét medlem udpeget af Det Strategiske Forskningsråd, ét medlem udpeget af Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation og ét medlem udpeget af IT-brancheorganisationerne, samt af Finansministeriet, Videnskabsministeriet og Kulturministeriet (formand).

Arbejdsgruppen kan beslutte at nedsætte underudvalg, som skal tage stilling til enkelte problemstillinger som f.eks. ophavsretlige spørgsmål, spørgsmål relateret til formidling af digitaliseret materiale mv.

Arbejdsgruppen kan beslutte at inddrage ekstern bistand og eksperter i arbejdsgruppens arbejde.

Kulturministeriet varetager sekretariatsfunktionen for arbejdsgruppen.

Arbejdsgruppens opgaver

Arbejdsgruppen skal udarbejde forskellige forslag til digitalisering af udvalgte, prioriterede dele af kulturarven. Det overordnede fokus for arbejdsgruppens arbejde og opgaveløsning er bevaring, formidling og tilgængeliggørelse af kulturarven. Formålet er endvidere at fremme samarbejde og sikre en rational arbejdsdeling mellem de involverede parter nationalt og internationalt.

Arbejdsgruppen skal

- som tema have udvalgte prioriterede dele af kulturarven i form af tekst (bøger, tidsskrifter, aviser), foto, museumsgenstande, arkivalier og audiovisuelt materiale
- foretage en vurdering af, hvilket ikke digitalt født eller ikke digitaliseret materiale, der evt. skal digitaliseres med henblik på bevaring, formidling og tilgængeliggørelse samt give begrundelse herfor
- På baggrund af en bevaringsfaglig, formidlingsfaglig og samfundsøkonomisk bedømmelse overveje, hvilke selektionskriterier, der kan benyttes ved digitalisering af udvalgte prioriterede dele af kulturarven, og anbefale selektionskriterier til de respektive løsningsmodeller
- foretage en kortlægning af igangværende og planlagte initiativer vedrørende digitalisering af kulturarven og tilgængeliggørelse heraf
- koordinere sit arbejde i forhold til andre igangsatte eller påtænkte initiativer med digitalt formidlings- og bevaringsperspektiv
- inddrage internationale erfaringer med digitalisering af kulturarven i det omfang det skønnes nødvendigt
- kortlægge ophavsretlige problemstillinger, som knytter sig til digitalisering og tilgængeliggørelse af kulturarven og, hvis der er behov derfor, fremkomme med løsningsforslag
- udarbejde flere forskellige selvstændige, men kombinerbare løsningsmodeller og flere forskellige omkostningsniveauer for digitalisering af udvalgte, prioriterede dele af kulturarven. Arbejdsgruppens forskellige modeller skal indeholde en bedømmelse af omfanget af digitalisering samt en tidshorisont for de forskellige digitaliseringsmodeller. Mindst én af de overvejede løsningsmodeller skal kunne finansieres inden for kulturarvsinstitutionernes ordinære driftsbevillinger. Udgangspunktet er, at udgifterne til digitaliseringen af DR's arkiver afholdes af DR's egne midler, inkl. 75 mio.kr. af det forventede licensmerprovenu i årene 2005 og 2006 på i alt 150 mio. kr.
- Overveje eventuelle lovgivningsmæssige og bevillingsmæssige konsekvenser af de fremlagte forslag.

Tekniske overvejelser relateret til bevaring af digitalt materiale håndteres i en allerede nedsat styregruppe for digital bevaring, der på tværs af arkiver, biblioteker og museer skal samarbejde om den fortsatte udvikling af hensigtsmæssige bevaringsmetoder og –strategier.

Tidshorisont

Arbejdsgruppen skal ultimo 2006 aflevere en status over arbejdet til kulturministeren og en plan for arbejdsgruppens videre arbejde.

Arbejdsgruppen skal afslutte sit arbejde med udarbejdelse af en rapport, der indeholder arbejdsgruppens overvejelser, anbefalinger og forslag til kulturministeren. Arbejdsgruppens arbejde skal være afsluttet senest den 1. maj 2007.”

Der blev derefter nedsat en ophavsretlig undergruppe, som specifikt skulle behandle de ophavsretlige problemstillinger og udfordringer i forbindelse med digitalisering og tilgængeliggørelse af kulturarven, herunder særligt de praktiske aspekter forbundet med rettighedsklareringen. Undergruppens resultater skulle rapporteres til hovedgruppen. Undergruppens opgaver blev defineret som følger:

”Digitalisering af kulturarven - den ophavsretlige undergruppe

Der nedsættes en ophavsretlig undergruppe til den arbejdsgruppe, der som følge af medieforliget skal udarbejde forslag til digitalisering af kulturarven.

Ophavsretsgruppen sammensættes på følgende måde:

- 2 repræsentanter fra Samrådet for Ophavsret (kunstnere)
- 2 repræsentanter fra Ophavsretligt Forum (producenter)
- 1 repræsentant for DR
- 1 repræsentant for TV 2 Danmark A/S
- 1 repræsentant for bibliotekerne
- 1 repræsentant for museer og arkiver
- 1 repræsentant for Forbrugerrådet

Kulturministeriet varetager formandskabet og sekretariatsfunktionen for gruppen.

Den ophavsretlige undergruppe drøfter de ophavsretlige spørgsmål i forbindelse med digitalisering og tilgængeliggørelse af kulturarven. Det gælder først og fremmest de forskellige praktiske aspekter i forbindelse med klarering af rettigheder til det materiale, som ønskes tilgængeliggjort.

Herudover drøfter undergruppen eventuelle lovgivningsspørgsmål af direkte betydning for digitalisering og tilgængeliggørelse af kulturarven, herunder bestemmelserne i ophavsretsloven om tilgængeliggørelse af materiale, der er afleveret i henhold til pligtafleveringsloven.”

I overensstemmelse med kommissoriet har den ophavsretlige undergruppe haft følgende medlemmer:

- Martin Gormsen (KODA) og Mikael Waldorff (Dansk Skuespillerforbund) som repræsentanter for Samrådet for Ophavsret (ophavsmænd og udøvende kunstnere)
- Martin Dahl Pedersen (Forlæggerforeningen) og Klaus Hansen (Producentforeningen) som repræsentanter for Ophavsretligt Forum (udgivere og producenter)
- Maria Rørbye Rønn som repræsentant for DR
- Rikke Buch-Rønne som repræsentant for TV 2 Danmark A/S
- Harald von Hielmcrone (Statsbiblioteket) som repræsentant for bibliotekerne og arkiverne
- Eva Marie Gertung (Statens Museum for Kunst) som repræsentant for museerne

Forbrugerrådet har af ressourcemæssige årsager ikke set sig i stand til at deltage i arbejdet.

Formand for den ophavsretlige undergruppe har været Peter Schönning, Kulturministeriet, og sekretariatsfunktionen er blevet varetaget af Mette Lindskoug og Martin Kyst, Kulturministeriet.

Den ophavsretlige undergruppe har i perioden november 2006 – marts 2007 holdt 5 møder og deltaget i hovedgruppens seminar om digitalisering og formidling af kulturarven. Helle Lund Christiansen, Copydan Billedkunst, Johan Schlüter, IFPI Danmark, Søren Henrik Jørgensen, Det Danske Filminstitut, samt Kaspar Lindhardt og Caroline Reiler, DR, har deltaget som særlige eksperter i enkelte af undergruppens møder.

1.2. Den internationale dimension

Spørgsmålet om digitalisering og formidling af kulturarven er ikke alene et nationalt anliggende, men indeholder også en international dimension. Inden for EU behandles spørgsmålet inden for rammerne af Kommissionens initiativ ”i2010 – et europæisk informationsfund for vækst og beskæftigelse”. Initiativet har til formål at sikre den bedst mulige udnyttelse af informations- og kommunikationsteknologier til skabelse af økonomisk vækst, beskæftigelse og livskvalitet.

Som en opfølgning på Kommissionens meddelelse af 30. september 2005 ”i2010: Digitale biblioteker”¹ har Kommissionen således den 24. august 2006 fremlagt en meddelelse om digitalisering og onlinetilgængeliggørelse af kulturelt materiale samt digital bevaring. Der er tale om hovedindsatsområder, som er udpeget til at forbedre adgangen til Europas kulturarv og udnytte den til formål som uddannelse, arbejde, fritid og kreativitet. Den sidstnævnte meddelelse ledsages af en henstilling, som har til formål at fremhæve det fulde økonomiske og kulturelle potentiale ved Europas kulturarv gennem internettet.²

I henstillingen opfordrer Kommissionen medlemsstaterne til at iværksætte flersidede indsatser til fremme af digitalisering, onlinetilgængeliggørelse af kulturelt materiale og digital bevaring. Fx henstiller Kommissionen i pkt. 6, at medlemsstaterne forbedrer vilkårene for digitalisering af og onlineadgang til kulturelt materiale ved at

- a) etablere ordninger, som gør det lettere at bruge forældreløse værker, efter høring af interesseparter
- b) oprette eller fremme frivillige ordninger, som letter brugen af værker, som ikke trykkes eller sælges længere, efter høring af interesseparter
- c) fremme adgangen til oversigter over kendte forældreløse værker og værker i det offentlige rum

¹ 2005/465/EF

² 2006/585/EF

d) identificere retlige hindringer for onlineadgang og efterfølgende brug af kulturelt materiale, som er i det offentlige rum, og tage skridt til at fjerne disse.

I pkt. 7 og 9 henstiller Kommissionen, at medlemsstaterne dels etablerer nationale strategier for langsigtet opbevaring og adgang til digitalt materiale i fuld overensstemmelse med reglerne for ophavsret, dels indfører bestemmelser i deres lovgivning, som muliggør gentagen kopiering og migration af digitalt kulturelt materiale udført af offentlige institutioner med sigte på bevaring i fuld overensstemmelse med Fællesskabets og international lovgivning om intellektuel ejendomsret.

Ministerrådet har kvitteret for Kommissionens henstilling ved konklusioner af 7. december 2006³, hvori Rådet bl.a. fremhæver betydningen af at gennemføre arbejdet med bevaring, digitalisering og tilgængeliggørelse af kulturelt materiale under fuld overholdelse af EU-lovgivningen og den internationale lovgivning om intellektuel ejendomsret.

Der er også fokus på kulturarven i andre lande, som allerede har iværksat eller er i færd med at iværksætte nationale projekter.

I Norge er der i 2006 kommet en udredning med titlen ”Kulturarven til alle – digitalisering i abm-sektoren”. Udredningen er lavet af en arbejdsgruppe, der blev nedsat som en del af programmet Norsk digitalt bibliotek. Arbejdsgruppen har været sammensat af repræsentanter for arkiverne, bibliotekerne og museerne. Udredningen kommer med en række anbefalinger om digitalisering og formidling af kulturarven. De ophavsretlige udfordringer er ikke behandlet i udredningen.

I Holland findes der på nuværende tidspunkt to forskellige projekter:

- 1) "The Memory of the Netherlands"

³ 2006/C 297/01

2) "Images of the Future"

The Memory of the Netherlands er opbygget som en central kulturarvsportal, hvor man primært kan få adgang til digitaliseret materiale i form af tekst og billede. Ophavsretten har man håndteret på den måde, at der kun medtages materiale, som ikke er pålagt ophavsretlige restriktioner, dvs. public domain-materiale eller beskyttet materiale, hvor rettighedshaverne ikke kræver vederlag.

Det andet hollandske projekt – Images of the Future – har et noget andet sigte. Her er der primært tale om audiovisuelt materiale, dvs. film og radio-/tv-udsendelser, som stilles til rådighed mod vederlagsbetaling. Der er med andre ord tale om en kommerciel tjeneste, hvor der betales for brugen af det digitaliserede materiale, og hvor rettighedshaverne modtager betaling. Projektet indebærer bl.a., at der på grundlag af det digitaliserede lyd- og billedmateriale kan skabes nye former for undervisningsmaterialer.

2. Gældende ret

2.1. Introduktion

Ophavsretten beskytter litterære og kunstneriske værker som fx tekster, musik, film og edb-programmer. Desuden beskyttes udøvende kunstners fremførelser af værker, lyd- og billedoptagelser samt radio- og tv-stationers udsendelser.

Af hensyn til informationsfriheden er den ophavsretlige beskyttelse dog væsentligt indskrænket eller helt udelukket i forhold til visse offentlige dokumenter. Dette er kommet til udtryk i ophavsretslovens § 9 og § 26. Efter § 9 er love, administrative forskrifter, retsafgørelser og lignende offentlige aktstykker således ikke genstand for ophavsret. Sådanne offentlige aktstykker kan dermed frit udnyttes, herunder i bevarings- og formidlingsøjemed. Efter § 26 må forhandlinger i Folketinget, kommunalbestyrelserne og andre valgte offentlige myndigheder, i retssager samt på offentlige møder, som afholdes til drøftelse af almene spørgsmål, gengives uden ophavsmandens samtykke, dog med den begrænsning, at ophavsmanden har eneret til at udgive samlinger af sine egne indlæg. Der er således også stort set fri adgang til at udnytte sådanne forhandlinger i bevarings- og formidlingsøjemed.

Ophavsretten er tidsmæssigt begrænset til at gælde i ophavsmandens levetid + 70 år efter udgangen af ophavsmandens dødsår. Herefter er værkerne frie (public domain) og kan frit gengives. For så vidt angår de nærtstående rettigheder som fx udøvende kunstnere, fonogramproducenter, filmproducenter og radio- og tv-stationer varer beskyttelsen typisk i 50 år fra udgivelses- eller offentliggørelsestidspunktet.

I de følgende afsnit beskrives gældende ophavsret i forhold til bevaring og formidling af kulturarven i oversigtsform.

2.2. Bevaring

I forhold til ophavsretsloven er udgangspunktet, at al kopiering med henblik på bevaring er mulig efter aftale. Det betyder, at alle brugere kan kopiere alt materiale på alle måder under forudsætning af, at der er indgået en aftale med rettighedshaverne herom.

Visse brugere – arkiver, biblioteker og museer samt radio- og tv-stationer – har fået en særstatus i ophavsretsloven, således at de under nærmere angivne betingelser kan kopiere beskyttet materiale uden aftale med rettighedshaverne. Disse betingelser beskrives nærmere nedenfor.

2.2.1. Arkiver, biblioteker og museer

Ophavsretslovens § 16 indeholder særlige bestemmelser om den kopiering m.v., som arkiver, biblioteker og museer (ABM-institutionerne) kan foretage uden samtykke fra ophavsmanden.

Efter § 16, stk. 1, må offentlige arkiver, offentlige biblioteker, der helt eller delvis finansieres af det offentlige, samt statslige museer og museer, der er godkendt efter museumsloven, gengive og sprede eksemplarer af værker til brug i deres virksomhed. Det må dog ikke ske i erhvervsøjemed, ligesom bestemmelsen ikke gælder for edb-programmer i digital form bortset fra computerspil.

Den nærmere afgrænsning af den frie kopiering findes i § 16, stk. 2-5. Kopiering må ske til følgende formål:

- Kopiering i sikkerheds- og beskyttelsesøjemed (§ 16, stk. 2). Det gælder fx fremstilling af kopier for at skåne et originaleksemplar eller kopiering af værker over på nye formater eller medier i de tilfælde, hvor værket foreligger på et medium eller i et format, som er eller risikerer at blive forældet.
- Kopiering med henblik på at komplettere ufuldstændige værker (§ 16, stk. 3). Det er en betingelse, at værket ikke kan erhverves i almindelig handel eller hos udgiveren. Ved almindelig handel forstås bl.a. køb i boghandler, antikvarier og køb via internettet.
- Kopiering af udsolgte værker (§ 16, stk. 4). Bestemmelsen omfatter alle offentlige og offentligt finansierede biblioteker, men ikke arkiver og museer. Der skal foreligge en særlig interesse for det pågældende bibliotek i det pågældende værk, fx hvis der er tale om et topografisk eller biografisk værk, der er knyttet til bibliotekets lokalområde, og som ikke længere kan erhverves i almindelig handel. Når det gælder digitalt materiale og lyd- og billedoptagelser forudsættes en særlig tilbageholdenhed fra bibliotekernes side.
- Kopiering vedrørende pligtafleveringsloven (§ 16, stk. 5). Pligtafleveringsinstitutionerne kan fremstille eksemplarer med henblik på indsamling og bevaring af fx litterære værker, cd'er, internetsider, film og radio- og tv-udsendelser. Institutionerne kan fremstille flere eksemplarer samt eksemplarer i andre formater i det omfang, hensynet til pligtaflevering tilsiger dette.

Der må alene fremstilles så mange kopier, som er nødvendige til varetagelse af de ovenfor nævnte hensyn. Der er således ikke en almindelig, fri adgang til at digitalisere ABM-institutionernes samlinger.

§ 16 omfatter alle værker, herunder værker, der er frembragt før den 1. juli 2005, hvor den nuværende formulering af bestemmelsen trådte i kraft. Det betyder, at ældre værker, herunder radio- og tv-udsendelser, som indgår i ABM-institutionernes samlinger, er omfattet af § 16.

Endvidere gælder det almindelige princip, at adgangen til at fremstille kopier på grundlag af § 16 kan være begrænset ved aftaler indgået med rettighedshaverne. Det vil sige, at fx licensaftaler, der indeholder særlige begrænsninger med hensyn til brugen af materialet, skal respekteres.

2.2.2. Radio- og tv-stationer

Ophavsretslovens § 31 indeholder en særlig bestemmelse om den kopiering, som radio- og tv-stationer må foretage uden aftale med rettighedshaverne. Efter § 31 må radio- og tv-stationer frit kopiere materiale, som de har ret til at udsende, såkaldte efemere optagelser.

Bestemmelsen omfatter alle radio- og tv-stationer, fx DR, TV 2, lokalradio- og tv-stationer samt satellit-stationer.

Kopieringen kan ske på alle former for lyd- og billedmedier, herunder også digitale medier. Typisk sker lagringen på harddiske. Desuden kan alle former for materiale, fx musik, bøger, film, nyhedsoptagelser og fotografier kopieres.

Den frie adgang til kopiering er betinget af, at stationen har ret til at udsende materialet. Det betyder, at kopierne kun må fremstilles til brug for udsendelse. Udsendelsesretten kan fx følge af individuelle eller kollektive aftaler med rettighedshaverne, af aftalelicensen i § 30 (KODA), se nedenfor, eller af tvangslicensen i § 68, hvorefter udgivne lydoptagelser frit kan udsendes mod betaling til udøvende kunstnere og pladeproducenter (Gramex).

Endvidere gælder også på dette område det almindelige princip om, at adgangen til at fremstille kopier kan være begrænset ved aftaler. Det betyder, at fx licensaftaler, der indeholder særlige begrænsninger med hensyn til brugen af materialet, skal respekteres.

Retten til kopiering efter § 31 er accessorisk i forhold til udsendelsesretten. Bestemmelsen har alene den betydning, at radio- og tv-stationerne ikke skal have en særlig aftale med rettighedshaverne om den kopiering, der ofte er teknisk nødvendig for at kunne udsende materialet.

2.3. Formidling

Også når det gælder formidling af beskyttet materiale, er udgangspunktet efter ophavsretsloven, at alt er muligt efter aftale. Det betyder, at alle brugere kan formidle alt materiale på alle måder under forudsætning af, at der er indgået en aftale med rettighedshaverne herom. Formidlingen kan fx ske ved udlån, udlevering, udsendelse i radio og tv eller ved tilrådighedsstillelse på internettet.

Som på bevaringsområdet har visse brugere – arkiver, biblioteker og museer – fået en særstatus i ophavsretsloven, således at de under nærmere angivne betingelser kan formidle materiale uden aftale med rettighedshaverne. Disse betingelser beskrives nærmere nedenfor.

Herudover har samme brugere samt DR, TV 2/DANMARK A/S og de regionale TV 2-virksomheder (herefter public service-stationer) fået mulighed for en enklere rettighedsklarering – i form af såkaldte aftalelicenser – på visse formidlingsområder. Aftalelicenskonstruktionen indebærer, at en bruger, som har indgået aftale med en organisation, der omfatter en væsentlig del af rettighedshaverne til en bestemt art materiale, efter loven får ret til at formidle materiale af samme art, selv om rettighedshaverne til dette materiale ikke repræsenteres af organisationen. Det er op til aftaleparterne at bestemme, om aftalen skal indgås af en fællesorganisation bestående af forskellige typer af rettighedshavere eller af de enkelte faglige organisationer. De udenforstående rettighedshavere har naturligvis samme krav over for brugeren som de rettighedshavere, der repræsenteres direkte af organisationen.

Den praktiske virkning af aftalelicensen er, at brugere, der formidler meget materiale, kan nøjes med at indgå én aftale med en repræsentativ organisation frem for en masse aftaler med de enkelte rettighedshavere, herunder udenlandske rettighedshavere. Aftalen med aftalelicensudløsende virkning skal dog respektere evt. dispositionsbegrænsende aftaler, som brugeren måtte have indgået med rettighedshaverne. De nærmere betingelser for aftalelicenserne på formidlingsområdet beskrives nedenfor.

2.3.1. Arkiver, biblioteker og museer

2.3.1.1. Udlån

Udgangspunktet efter ophavsretsloven er, at beskyttede værker m.v. ikke må gøres tilgængelige for almenheden uden samtykke fra ophavsmanden. Tilgængeliggørelse for almenheden kan bl.a. ske ved udlån, udlejning, udlevering og overføring (onlinetjenester).

Det følger af lovens § 19, at eksemplarer af fx bøger og cd'er, der er solgt eller overdraget af ophavsmanden eller med dennes samtykke, dvs. originale eksemplarer, frit må viderespredes. Udlejning kræver dog altid samtykke fra ophavsmanden. Samtykke er også påkrævet, når det gælder udlån af eksemplarer af filmværker og edb-programmer i digitaliseret form.

For så vidt angår udlån af de kopier, som er fremstillet på grundlag af § 16, stk. 2-5, findes der nærmere regler i § 16, stk. 6. Bestemmelsen indebærer, at bibliotekerne frit kan udlåne

- kopier, der er fremstillet i medfør af stk. 3 (om komplettering af ufuldstændige værker),
- kopier, der er fremstillet i medfør af stk. 4 (om værker, der bør være tilgængelige i bibliotekets samlinger) og
- eksemplarer, der er afleveret eller fremstillet på grundlag af pligtafleveringsreglerne.

Udlån af kompletterede eksemplarer kan dog kun frit finde sted, hvis eksemplaret er udgivet.

Udlån af sikkerhedskopier (kopier fremstillet i medfør af § 16, stk. 2) kan kun finde sted i særlige tilfælde. Det kan fx være, hvis originalmaterialet har en særlig værdi, hvis det er sjældent eller har en ringe holdbarhed. Normalt vil bestemmelsen ikke give adgang til at udlåne materiale, hvis det er muligt at erhverve et ekstra eksemplar i den almindelige boghandel m.v. Udlånes kopien, må man ikke samtidig udlåne originalen.

Det er ikke tilladt uden samtykke fra rettighedshaverne at udlåne billedoptagelser (dvs. film) og eksemplarer fremstillet i digital form eller i form af lydoptagelser.

Det følger af § 16, stk. 7, at retten til videre udnyttelse af de eksemplarer, der er fremstillet på grundlag af § 16, stk. 2-5, afhænger af de i øvrigt gældende regler i ophavsretsloven. Det betyder fx, at kopier, der er fremstillet med henblik på pligtaflevering, kan danne grundlag for henholdsvis privatbrugskopiering efter lovens § 12 og tilrådighedsstillelse på en pligtafleveringsinstitution til personligt studium på stedet i overensstemmelse med § 16 a, stk. 2.

2.3.1.2. Tilgængeliggørelse

Fri tilgængeliggørelse af beskyttet materiale på ABM-institutionerne er reguleret i § 16 a og § 16 b.

Bestemmelsen i § 16 a skal ses i nær sammenhæng med § 16.

§ 16 a, stk. 1, giver en almindelig adgang til brug på stedet på institutionerne, når det gælder offentliggjorte værker. Det kan fx være musik, film, internetmateriale og radio- og tv-udsendelser. Brugen er begrænset til personligt gennemsyn og studium inden for den pågældende institution og kan ske ved hjælp af computere, infostandere, skærmterminaler, videomaskiner m.v.

Da bestemmelsen alene gælder for enkeltpersoner, er storskærmgengivelse, filmforevisning og baggrundsmusik ikke dækket af undtagelsen.

§ 16 a, stk. 2, indebærer en indskrænkning i anvendelsen af stk. 1, idet *pligtafleveret materiale* alene må gøres tilgængeligt på de tre pligtafleveringsinstitutioner: Det Kongelige Bibliotek, Statsbiblioteket og Det Danske Filminstitut. Der eksisterer således ikke en almindelig adgang til at konsultere pligtafleveret materiale på landets folkebiblioteker.

Pligtafleveringsinstitutionerne må kun opstille et begrænset antal skærmterminaler, computere og lignende, som brugerne kan anvende til at konsultere pligtafleveret

materiale. Institutionerne må ikke tage kopi af pligtafleveret materiale med henblik på, at andre biblioteker kan stille det pågældende materiale til rådighed med hjemmel i § 16 a, stk. 1.

Som nævnt ovenfor under afsnittet om bevaring gælder bestemmelsen i § 16, stk. 5, om kopiering til pligtafleveringsformål alle værker, uanset hvornår de er frembragt. Det er med andre ord ikke tidspunktet for kopieringen eller afleveringen, der er afgørende. Det er imidlertid tvivlsomt, om adgangen til at stille pligtafleveret materiale til rådighed efter § 16 a, stk. 2, omfatter materiale, der ikke tidligere var omfattet af pligtafleveringsloven, fx radio- og tv-udsendelser og internetmateriale.

§ 16 a, stk. 3, er en særlig bestemmelse om brug af pligtafleverede radio- og tv-udsendelser, film og internetmateriale (websites) til *forskningsformål*. Pligtafleveringsinstitutionerne har adgang til at udlåne eller sende pr. e-mail eller lignende sådanne pligtafleverede eksemplarer af værker til forskningsformål. Det er en betingelse, at værkerne ikke kan erhverves i almindelig handel, herunder ved køb over internettet. Desuden må der ikke være tale om, at de tilsendte kopier blot erstatter indkøb af fx film, elektroniske bøger eller online-licenser på tidsskrifter.

Der skal foreligge en dokumenteret forskningsmæssig interesse, hvilket indbefatter forskere fra universiteter og andre højere læreanstalter (herunder ph.d-studerende). Det afgørende er, om de pågældende personer reelt udøver forskningsvirksomhed. Desuden omfattes journalister, hvis formålet er at opnå forskningsmæssig relevant viden med henblik på redaktionelle artikler i pressen, radio- og tv-programmer m.v.

Overføringen online skal ske via sikre netværksforbindelser, og det modtagne materiale må ikke videresendes pr. e-mail til andre personer.

2.3.1.3. Arkivalier

Efter ophavsretslovens § 27, stk. 2, er der fri adgang til at formidle arkivalier, som er afleveret til et offentligt arkiv, i overensstemmelse med arkivlovgivningens bestemmelser herom. Arkivloven giver adgang til arkivalierne i Rigsarkivet m.v. ved især gennemsyn, udlån og kopiering.

§ 27, stk. 2, omfatter både offentlige og private arkivalier, dog med den modifikation at der ikke er fri adgang til at udlevere kopier af private arkivalier uden aftale med rettighedshaveren. Offentlige arkivalier er dokumenter m.v., der er udarbejdet af eller indgået til offentlige myndigheder, mens private arkivalier er dokumenter m.v., der tilhører private personer, foreninger, organisationer osv. Radio- og tv-udsendelser omfattes ikke af bestemmelsen.

2.3.1.4. Onlinedistribution

§ 16 b er en særlig aftalelicens for onlinedistribution af tekster. Bestemmelsen indebærer, at offentlige biblioteker efter bestilling kan foretage digital formidling af avisartikler, uddrag fra bøger, tidsskriftsartikler m.v. til andre biblioteker eller direkte til en slutbruger. Bibliotekerne kan benytte e-mail og digitale faxmaskiner til at sende artikler i digital form til den enkelte slutbruger eller til et andet bibliotek. Da der er tale om en aftalelicens, er det en betingelse, at der er indgået aftale med Copydan Tekst & Node.

Bestemmelsen omfatter ikke radio- og tv-udsendelser, ligesom den heller ikke giver mulighed for, at bibliotekerne kan etablere tekstdatabaser med direkte online-adgang for alle brugere.

2.3.2. Public service-stationer

Efter ophavsretslovens § 30 kan public service-stationer udsende visse former for materiale i radio eller fjernsyn ifølge en aftalelicens. Det betyder, at hvis fx DR har indgået en aftale med Foreningen Radiokassen (bestående af en række forfatterforeninger) om udsendelse af litterære værker i radio og tv, så har DR ret til at udsende alle litterære værker, uanset om den konkrete forfatter er medlem af Foreningen Radiokassen. Public service-stationer skal dog respektere eventuelle forbud mod udsendelse nedlagt af de enkelte rettighedshavere.

§ 30-aftalelicensen gælder kun i forhold til ophavsmændenes rettigheder, ikke i forhold til udøvende kunstnere og producenters rettigheder. Bestemmelsen omfatter litterære værker, musikværker og kunstværker, men ikke scene- og filmværker. Det betyder, at

public service-stationerne ikke kan klarere rettigheder til udøvende kunstneres fremførelser, lyd- eller billedoptagelser efter § 30. Udgivne lydoptagelser kan til gengæld frit udsendes mod betaling efter tvangslicensen i § 68.

Værkerne skal desuden være udgivne. Et værk anses for udgivet, når eksemplarer af værket er bragt i handelen eller på anden måde spredt blandt almenheden. Kunstværker er omfattet af § 30-aftalelicensen, når kunstneren har overdraget et eller flere eksemplarer til andre.

Efter ophavsretslovens § 30 a kan public service-stationerne genudsende og stille visse materialer til rådighed on demand ifølge en aftalelicens. Aftalelicensen omfatter også den kopiering, som er nødvendig for disse former for formidling, dog ikke i det omfang § 31 hjemler denne kopiering, se ovenfor. Uanset aftalelicensen skal public service-stationerne respektere eventuelle forbud mod genudsendelse og/eller tilrådighedsstillelse samt accessorisk kopiering nedlagt af de enkelte rettighedshavere.

§ 30 a-aftalelicensen er gennemført med henblik på programarkiverne. Den omfatter derfor alt materiale, der indgår i public service-stationernes egne produktioner, som har været udsendt før den 1. januar 1998. Public service-stationernes egne produktioner omfatter produktioner, som er foretaget af stationerne selv samt produktioner, som public service-stationerne har bestilt med henblik på udsendelse i radio eller fjernsyn. Det er i den forbindelse afgørende, at produktionerne helt eller delvist er finansieret af public service-stationerne.

3. Problemstillinger og løsningsmuligheder

På baggrund af den ophavsretlige undergruppes opgavebeskrivelse har de forskellige brugergrupper (biblioteker, arkiver, museer, DR og TV 2, Det Danske Filminstitut og Det Kongelige Teater) beskrevet de ophavsretlige problemstillinger og løsningsmuligheder i forbindelse med digitalisering og formidling af kulturarven, som de mener er til stede. Beskrivelserne gengives nedenfor.

3.1. Biblioteker

Statsbiblioteket har på vegne af bibliotekerne anført følgende:

Bibliotekerne har en vision om at realisere det digitale bibliotek. En forudsætning for dette er, at der sker en afklaring af en række ophavsretlige forhold, der har betydning for det digitale biblioteks virkeliggørelse.

Den digitale arbejdsplads – den personlige computer

Den moderne arbejdsplads er digital. Den digitale arbejdsplads er ikke papirløs, men det materiale, der benyttes, har et digitalt udspring. Det kommer via mail, fra bibliotekets elektroniske ressourcer eller via netsteder, man tilgår via internettet. Kommer der undtagelsesvist brevpost, scannes den og arkiveres i elektronisk form som pdf-filer eller lignende.

Den digitale arbejdsplads findes ikke kun i virksomheder eller institutioner med omfattende it-ressourcer. Det er en helt almindelig standardarbejdsplads. Den består nemlig essentielt kun af en computer med internetforbindelse.

Kort sagt, arbejdspladsen er, hvor computeren er. Men forudsætningen for, at dette er muligt, er, at de ressourcer, man har brug for, kan tilgås via den.

Bibliotekernes rolle

Forskningsbibliotekerne arbejder for at virkeliggøre det selvbetjente bibliotek, og hermed menes ikke kun, at lånerne selv skal finde bøgerne på hylden og udlånsnotere dem. Målet er, at låneren kan få adgang til alt det materiale, vedkommende har brug for i digital form på det tidspunkt, der passer vedkommende – 24 timer i døgnet alle ugens dage og fra et selvvalgt sted. Dette serviceniveau forventes et moderne forskningsbibliotek at kunne leve op til, og derfor arbejder alle forskningsbiblioteker, under forskellige betegnelser, på at virkeliggøre denne vision.

For forskningsbibliotekernes basisydelse, forsyning med faglitteratur, gælder at

- Udenlandske engelsksprogede tidsskrifter haves elektronisk for så vidt angår nyere årgange, men efterhånden også mange komplet bagud (fx J-Stor og lignende). Adgangen styres ved licensaftaler med udgiverne; normalt

campuslicenser, der giver adgang fra bibliotekets bygninger og fjernadgang for lærestanstaltens lærere og studerende.

- Udenlandske engelsksprogede bøger købes i elektroniske udgaver (gerne i forlagspakker) i tilgift til de trykte bøger. Adgangsforhold som beskrevet ovenfor.
- Bestillinger på videnskabelige tidsskriftsartikler bliver modtaget og om kort tid også ekspederet elektronisk.
- Dansk faglitteratur findes kun i meget begrænset omfang i elektronisk form.
- Dansk musik udgivet efter 1982 kan formidles online via Bibliotekernes Netmusik, hvorimod film endnu kun udlånes i form af videogrammer eller dvd'er.
- Pligtafleverede radio- og fjernsynsudsendelser kan af Statsbiblioteket tilgængeliggøres online til forskningsformål.

Biblioteker og udgivere

Skal dansk faglitteratur være tilgængelig på bibliotekerne på lige fod med den udenlandske, fortrinsvist engelsksprogede, må udgiverne i langt højere grad, end det er tilfældet i dag, også udgive i elektronisk form og på en måde, så bibliotekerne kan købe eller abonnere på materialerne. Derudover er det nødvendigt, at ældre materiale digitaliseres og kan tilgængeliggøres i elektronisk form.

For at undgå at biblioteker og udgivere kommer i en konkurrencesituation, er det nødvendigt at identificere de kommercielle interesser og de områder, hvor samarbejde måske er muligt.

I det videre forløb kan det derfor være nyttigt at skelne mellem tre kategorier værker:

1. Nye (eller nyere) udgivelser, som endnu er i starten af deres kommercielle ”karriere”.

Hvad disse angår, har bibliotekerne rollen som kunder og ikke anden interesse, end at udbuddet bliver så stort som muligt. Men det er her også afgørende, at vilkårene for benyttelse bliver således, at bibliotekerne også kan formidle materialet til deres brugere, således som det allerede sker for det engelsksprogedes vedkommende. Hvis det elektroniske materiale omgærdes med så mange tekniske beskyttelsesforanstaltninger, at normal brug hæmmes eller væsentligt besværliggøres, vil brugernes og dermed også bibliotekernes interesse være tilsvarende begrænset.

2. Værker, hvis kommercielle liv er afsluttet i det anvendte medie, typisk out of print materiale, men som en online-tilgængeliggørelse ville kunne give et kommercielt efterliv (”the long tail”).

For så vidt som forlagene (eller rettighedshaverne) selv vil og kan udnytte de kommercielle muligheder, er bibliotekerne ikke konkurrenter, men kunder. Men i mange tilfælde er økonomien ikke til det. Her kunne udgiverne have fordel af et samarbejde med bibliotekerne. Faren er, at man – for ikke at risikere at spille sig en mulig kommerciel udnyttelse af hænde – ikke kan beslutte sig, eller at udgiverne ikke kan blive enige med ophavsmændene om vederlaget for en genudgivelse i digital form. Et samarbejde kunne skabe en win-win situation i stedet for, at alle taber. Her burde det være muligt at udvikle forretningsmodeller og partnerskaber, der kombinerer kommercielle hensyn og "public service".

3. Værker, som ikke mere er kommercielt interessante, og som heller ikke kan have et kommercielt efterliv, fx fordi man ikke længere kan finde rettighedshaverne (”orphan works”), eller fordi den mulige fortjeneste ikke vil kunne dække omkostningerne.

Hvis man kan identificere disse typer af værker, burde det ikke være så svært at lave en aftale for dem. Udgiverne og de øvrige rettighedshavere burde kunne oplyse, hvilke

typer værker de selv gerne ville digitalisere og tilgængeliggøre – eller hvad de i hvert fald ikke vil genudgive.

Digitalisering af ældre værker

I modsætning til, hvad mange forlæggere synes at tro, er bibliotekerne ikke specielt interesseret i selv at skulle digitalisere deres samlinger. Hvis det kan gøres på kommercielt grundlag, således at bibliotekerne køber sig adgang til værkerne via licenser, vil det til enhver tid være at foretrække. Problemet er imidlertid, at forlagene kun genudgiver enkeltværker, som der er efterspørgsel efter, og som det kan betale sig at genudgive.

Når det gælder massedigitalisering, kan forlagene ikke løse opgaven, og de har næppe heller nogen økonomisk interesse i at gøre det. Forlagene har normalt ikke de digitale rettigheder til det ældre materiale, hvorfor en digitalisering ville indebære, at der skulle indhentes tilladelser fra hver eneste rettighedshaver. Dette er reelt en umulig opgave for så vidt angår tidsskrifter, og selv for monografier vil det i mange tilfælde ikke kunne lade sig gøre (orphan works-problematikken). Men selv om man kunne få alle tilladelser, kan omkostningen ved både klareringen og digitaliseringen næppe tjenes hjem igen.

Realiteten er altså, at den ophavsretlige beskyttelsestid kun ganske undtagelsesvist svarer til den tid, et værk kan være kommercielt levedygtigt. I de fleste tilfælde er den kommercielle interesse i et værk allerede 5-10 år efter udgivelsen ophørt eller den er så svag, at den ikke kan motivere en genudgivelse af værket.

Hvad angår selve digitaliseringen vil den for så vidt angår materiale, der befinder sig i ABM-institutionernes samlinger, normalt kunne ske inden for rammerne af ophavsretslovens § 16. Der er heller ikke problemer med at give adgang til materialerne på stedet. Problemerne melder sig, når det gælder tilgængeliggørelsen online og adgang fra et selvvalgt sted.

Den vanskelig at se, hvordan man skulle kunne komme nogen vegne uden at benytte en aftalelicensmodel. For så vidt angår undervisning (og vel også forskning på de

pågældende institutioner) er § 13 en mulighed. For så vidt angår almenhedens adgang er der ingen egnet bestemmelse.

Aftalelicens

Der er to muligheder.

1. Den nuværende ordning, hvorefter der af Folketinget vedtages en bestemmelse om mulighed for at indgå aftale med aftalelicensvirkning på specifikke områder. Eksempelvis ophavsretslovens § 13 om eksemplarfremsstilling til brug i undervisning eller § 17 om eksemplarfremsstilling til brug for handicappede.

Fordelen ved denne ordning er, at der i og med vedtagelsen i Folketinget markeres et politisk ønske om, at der sker værksudnyttelser på det pågældende område, og at de interesserede parter selv finder en løsning. Ulempen ved ordningen er, at den er ret uflexibel, idet den forudsætter en ændring af ophavsretsloven og dermed Folketingets medvirken.

2. At ordningen ændres, således at der i stedet gives en generel bemyndigelse til repræsentative forvaltningsorganisationer til at indgå aftaler med aftalelicensvirkning på deres område.

Fordelen ved en sådan ordning er den fleksibilitet, der ligger i, at man undgår hyppige lovændringer. Ulempen for bibliotekerne er, at man måske vil kunne savne det politiske pres, der ligger i en specifik bestemmelse.

For bibliotekerne er måske det største problem i forbindelse med indgåelse af aftaler, uanset efter hvilken model det sker, at modparten består af forskellige typer rettighedshavere, at disse ikke nødvendigvis har sammenfaldende interesser, og at alle rettighedshaverorganisationer skal tiltræde aftalen. En aftale kan altså falde af flere grunde:

- fordi en organisation kan mene, at der slet ikke bør indgås en aftale på det pågældende område,

- fordi man ikke kan enes om vederlagets størrelse, eller
- fordi man ikke kan enes om vederlagets fordeling.

For bibliotekerne kan det være ganske uigennemskueligt, hvilke grunde der kan vanskeliggøre indgåelse af en aftale. Det kan derfor også være vanskeligt at løse de problemer, der måtte blokere en aftale, eller det kan tage urimelig lang tid at få en aftale i stand.

Der er altså behov for, at Ophavsretslicensnævnet kan involveres som mægler, såfremt rettighedshaverne nægter at indgå en aftale. Ophavsretslicensnævnet vil ikke kunne gennemtvinge en aftale - det kan de heller ikke nu - men det vil lægge et pres på parterne om at være saglige og i det mindste få løst de interne problemer. Derudover bør Ophavsretslicensnævnets mulighed for bindende at fastsætte vederlagets størrelse udvides til også at gælde for disse områder.

Det bør endelig overvejes, hvordan man kan løse det problem, at én rettighedsorganisation kan blokere for en aftale, som de øvrige måtte ønske at indgå. Dette kan, især inden for av-området med det store antal rettighedshavere, der typisk er tale om, vise sig at være et stort problem.

Når det gælder digitalisering af ældre værker, drejer det sig normalt om værker, som ikke længere er i handelen (out of print), og hvor man ikke kan identificere eller lokalisere ophavsmanden eller andre rettighedshavere (orphan works).

Hvad angår ondemandtilgængeliggørelse på internettet af radio- og fjernsynsudsendelser til almenheden, anerkender Statsbiblioteket radio- og tv-stationernes ønske om selv at stille programmaterialet til rådighed via digitale platforme.

Orphan Works

I forbindelse med såvel bibliotekers som forlags ønsker om online at tilgængeliggøre eller genudgive ældre bøger, er man stødt ind i problemet med ”forældreløse” værker, orphan works. Det vil sige værker, hvis ophavsmand man ikke kan identificere eller

lokalisere, hvorfor man ikke kan få indhentet de fornødne tilladelser til den påtænkte brug.

I USA og Canada er man ved at implementere løsninger, der går ud på, at man – efter omhyggelig men forgæves eftersøgning af ophavsmanden – kan benytte værket på den påtænkte måde, men at man ikke erhverver en eksklusiv ret dertil, og at man må ophøre dermed samt betale normalt vederlag til ophavsmanden, såfremt denne skulle dukke op og kræve det. Det eneste man for så vidt sikres er, at man ikke ifalder straf eller erstatning for udnyttelsen.

Inden for EU – i forbindelse med The Digital Library Initiative – arbejder man med tilsvarende tanker. Disse drøftes pt. i *The High Level Group on Digital Libraries*. Bibliotekernes holdning hertil er, at det kan være en acceptabel løsning i lande, der ikke kan løse problemet med en aftalelicensordning. Proceduren kan imidlertid kun være relevant for enkeltstående monografier, der ønskes digitaliseret og tilgængeliggjort. Hvad angår tidsskrifter og aviser samt massedigitaliseringsprojekter af monografier, vil omkostningerne ved omfattende manuelle undersøgelser være prohibitive. I Danmark bør man kunne træffe aftaler herom inden for rammerne af en aftalelicens.

Out of print

Her er tale om værker, der ikke mere kan erhverves i almindelig handel, hverken i boghandelen eller hos forlaget, men hvor forfatteren kan identificeres og lokaliseres. I modsat fald er der tale om et forældreløst værk, og behandles efter reglerne herfor.

Når det gælder værker, der ikke længere er i handelen, må der skelnes mellem

- værker, hvis kommercielle værdi ikke kan dække omkostningerne ved en genudgivelse, og
- værker, der erstattes af nye udgaver, og hvor digitaliserede ældre udgaver ville kunne virke markedsforstyrrende. For disse kan en individuel forbudsret være påkrævet.

Den model, der pt. drøftes i EU-regi i *The High Level Group on Digital Libraries* går ud på, at

- parterne, dvs. rettighedshaverorganisationerne, forvaltningsorganisationerne og ABM- institutionerne, udvikler en fælles aftalemodel,
- der udpeges et fælles nationalt klareringscenter, og
- der udarbejdes forslag til en anbefalet procedure for rettighedsklarering.

Bibliotekernes holdning hertil er for så vidt den samme som til de forældrelose værker: Individuel rettighedsklarering kan være relevant for så vidt angår enkeltstående monografier, hvorimod tidsskrifter og aviser samt massedigitaliseringsprojekter af monografier kræver en mere summarisk procedure. I modsat fald vil klareringsomkostningerne let kunne blive prohibitive. I EU-arbejdsgruppen indgår i den sammenhæng overvejelser om masselicenser (*bulk license*), der kan gives med individuel forbudsret og på standardiserede vilkår. Også på dette område bør man i Danmark kunne udarbejde aftaler om disse forhold inden for rammerne af en aftalelicens.

3.2. Arkiver

Statsbiblioteket har på vegne af arkiverne anført følgende:

Statens Arkiver er i færd med dels at digitalisere kirkebøger og folketællinger, dels at udarbejde målsætninger for de næste 15 år om en bredspektret digital formidling. Dette omfatter bl.a. programmer for skanning af papirarkivalier og inddatering af oplysninger fra arkivalierne, og online adgang til samlingen af almindelig tilgængelige elektroniske arkivalier.

Statens Arkiver har oplyst, at der indtil videre ikke er planer om at digitalisere og online tilgængeliggøre ophavsretligt beskyttet materiale.

3.3. Museer

Statens Museum for Kunst har på vegne af museerne anført følgende:

Statens Museum for Kunst

Statens Museum for Kunst har oplyst, at museet på nuværende tidspunkt har digitaliseret følgende genstande/materialer:

- A) 10.000 arkivkort er indtastet, 1987-1998
- B) 7.700 fotografier af kunstværker er indskannede, 1996-2002
- C) 23.000 digitale optagelser af museets tegninger, 2004-2005
- D) 50.000 arkivkort retroinddateret, 1997-2001 (bibl.)
- E) 3.981 sider fra 24 inventarprotokoller indskannet, 2002 (arkiv)
- F) 15.000 store arkivkort indskannet efter mikrofilm, 1999 (arkiv)

Statens Museum for Kunst håber i fremtiden også at kunne foretage en komplet digital registrering af Den Kongelige Kobberstiksamlings værker, svarende til digital registrering af 40.000 tegninger og 250.000 grafiske arbejder samt digitale fotografiske optagelser af alle 290.000 værker.

På Statens Museum for Kunsts hjemmeside er der i dag omkring 35.000 værker tilgængelige for brugerne. Der er dog primært kun knyttet fotografiske optagelser til de ældre værker, som ikke er ophavsretsligt beskyttede. Det er Statens Museum for Kunsts store ønske i overskuelig fremtid at gøre hele samlingen tilgængelig på hjemmesiden, med såvel tekst som fotografiske optagelser. Rundt regnet forventes det, at omkring 45.000 af værkerne vil være ophavsretligt beskyttede.

Clearingen af Statens Museum for Kunsts værker er forholdsvis enkel, da der normalt kun er tale om en ophavsmand per værk. Der kan dog i enkelte tilfælde opstå problemer, hvis ophavsmanden eller dennes arvinger ikke er medlem af en ophavsretsorganisation. Det er dog både meget tidskrævende og dyrt for museet, når der skal cleares rettigheder, primært fordi der pt. skal cleares rettigheder, hver eneste gang et værk lægges ud på hjemmesiden.

Denne proces kan dog forbedres væsentligt gennem en aftalelicens, hvor museet en gang om året fremsender en liste over de benyttede værker til Copydan. Statens

Museum for Kunst har i februar 2007 indledt forhandlinger med Copydan om en sådan aftale, og de første forhandlinger er forløbet særdeles positivt.

Statens Museum for Kunst er bekendt med aftalen mellem Kunst Indeks Danmark (herefter KID) og Organisationen Danske Museer om tilgængeliggørelse af de danske offentlige museers værker via KID. KID er det centrale register over kunstværker i danske museer og samlinger. Registret rummer oplysninger om ca. 39.000 værker af danske og udenlandske kunstnere og drives af Kulturarvsstyrelsen på basis af museernes indberetninger. Desværre oplever Statens Museum for Kunst ikke, at aftalen med KID er anvendelig i formidlingsammenhæng.

Horsens Kunstmuseum

Horsens Kunstmuseum deltager ikke i museumsaftalen, da museet finder den for dyr. Når museet selv skal benytte billeder til reproduktion i publikationer eller lægge dem ud på hjemmesiden, retter museet i de fleste tilfælde selv henvendelse til kunstnerne eller disses arvinger.

Museet lægger på grund af manglende tid ikke billeder ud på KID.

Aros

Når AROS selv skal benytte billeder til reproduktion i publikationer eller lægge dem ud på hjemmesiden, er det ofte i forbindelse med udstillinger af nulevende kunstnere. Museet retter i de fleste tilfælde selv henvendelse til kunstnerne eller disses arvinger. Museet aftaler gerne med den eksterne fotograf, at hans optagelser må benyttes frit på museets hjemmeside og i museets publikationer; de fotografiske rettigheder skal derfor ikke cleares løbende.

AROS forsøger så vidt muligt løbende at klare rettigheder, men deltager i museumsaftalen og afleverer en gang om året lister over de benyttede værker, som de ikke selv har fået cleareret, til Copydan.

Ordrupgaard

Når Ordrupgaard selv skal benytte billeder til reproduktion i publikationer eller lægge dem ud på hjemmesiden, er det som regel i forbindelse med udstillinger af ældre kunst. Museet har derfor sjældent behov for at klare kunstnerens rettigheder.

Gengivelse af fotografier af værker i museers samlinger

En række museer kræver vederlag for at stille dias og andre fotografier af kunstværker i deres samlinger til rådighed for forfattere, forskere, forlag m.v. med henblik på gengivelse i bøger, på internettet osv. Kulturministeriet har ved en tidligere lejlighed tilkendegivet, at ”det er ministeriets opfattelse, at det må forekomme rimeligt, at en prisfastsættelse på dette område sker med udgangspunkt i de gennemsnitlige, langsigtede kostpriser for de pågældende ydelser” (brev af 25. juni 2004). Foreningen af danske Kunstmuseer tilkendegav i den forbindelse, at ”dette emne har været drøftet af foreningen, og at man er indstillet på at arbejde for en prispolitik på området, som kan opfattes som rimelig af brugerne, herunder de brugere, der udgiver kunstbøger o.lign.”.

Museerne har typisk tilknyttet fotografer, hvis fotografier kan benyttes efter aftale. Brugere gøres opmærksom på, at øvrige rettigheder skal klareres med kunstneren, hvis der er tale om et ophavsretsbeskyttet værk.

Visse museer tillader ikke gæster at fotografere, mens andre museer tillader fotografering uden blitz og stativ.

3.4. Radio og tv

TV 2/DANMARK A/S (herefter TV 2) og DR har anført følgende om de ophavsretlige udfordringer ved tilrådighedsstillelse m.v. af deres arkiver:

Ønskede udnyttelsesformer af hele og dele af arkivproduktioner

DR og TV 2 har ytret ønske om følgende udnyttelsesformer til det digitaliserede arkivmateriale:

- Genudsendelse i temakanaler, fx historiekanal
- Genbrug af klip i nye produktioner
- On demand streaming fra egne web-steder

- On demand i downloadbart format fra egne web-steder
- On demand-tjenester til lukkede brugergrupper
- Anden offentlig fremførelse, fx i DR-Byen, på Kvægtorvet eller i det offentlige rum i øvrigt
- Upload af klip udvalgt og tematiseret af brugerne (fx ”her er mit liv” med markante radioaviser og deltagelse af publikum i tv-shows)
- Tilrådighedsstillelse af arkiverne - som omfattet af ”kulturarvsprojektet” - er alene forbeholdt ikke-kommerciel brug hvilket indebærer, at fx producenter ikke kan anvende indholdet stillet til rådighed på den fælles platform i egne produktioner.

For en rent kommercielt finansieret tv-station som TV 2 er det helt afgørende, at ovennævnte tilrådighedsstillelse kan ske mod betaling.

Ophavsretlig status over begrænsningerne i radio- og tv-stationernes rettigheds erhvervelse

Radio- og tv-produktioner er kendetegnet ved et kompleks af mange ophavsretlige rettighedshavere med indbyrdes forskelle i beskyttelsestid og forskelle med hensyn til, i hvilket omfang rettighederne er overdraget til radio- eller tv-stationen. DR's og TV 2's rettigheds erhvervelse til produktionerne sker dels efter særlige bestemmelser i ophavsretsloven; dels efter kollektive og individuelle aftaler.

De særlige bestemmelser i ophavsretslovens §§ 30, 31 og 68, som sikrer DR og TV 2 en praktisk måde at klare rettigheder på, knytter sig alene til udsendelsesaktiviteter, således at fx on demand-tilrådighedsstillelse falder uden for og derfor må klareres på andet grundlag. Rettigheder erhvervet efter kollektive eller individuelle aftaler skal vurderes i henhold til de rammer - fx kollektive aftaler - der var gældende på erhvervelsestidspunktet. Det betyder bl.a., at aftaler om produktioner fra før internettet blev kendt, ikke indeholder bestemmelser om rettigheder til fx tilrådighedsstillelse af denne vej, ligesom det også efter internettet blev kendt ikke altid har været muligt for DR og TV 2 at erhverve disse rettigheder. Det betyder endvidere, at visse kollektive aftaler af ældre dato indeholder bestemmelser om pris- og lønregulerede genudsendelsesbetalinger til rettighedshavergrupper, der efter DR's og TV 2's

opfattelse er økonomisk prohibitive for udsendelse på fx DTT (Digital Terrestrisk TV).

De politiske og juridiske rammer for DR's og TV 2's aktiviteter er bl.a. reguleret i den mediepolitiske aftale, i radio- og tv-loven samt i DR's public service-kontrakt med Kulturministeriet og i TV 2's public service-tilladelse fra Kulturministeriet. Af DR's public service-kontrakt for perioden 2007-2010 fremgår, at public service aktiviteten finansieres via licensen, ved salg af programmer og andre ydelser, tilskud, udbytte, overskudsandele m.v. Med undtagelse af virksomhed knyttet til DR's ensembler og entrébetaling i forbindelse med større arrangementer kan DR ikke opkræve brugerbetaling for public service ydelser. Undtaget herfra er betaling fra brugere for distributionsomkostninger i forbindelse med levering af ydelser, der sker on-demand eller på anden vis efter udtrykkelig anmodning fra brugerne. Oppebæring af ophavsretlige vederlag i henhold til ophavsretsloven er heller ikke brugerbetaling. DR vil fortsat i ovennævnte situationer kunne opkræve brugerbetaling. TV 2 er ligeledes afskåret fra at finansiere sin public service tv-virksomhed via brugerbetaling, mens der ikke er noget til hinder for, at eksempelvis on demand-ydelser finansieres på denne måde.

Endvidere bemærkes, at DR og TV 2 generelt ikke har erhvervet ubegrænset ret til videreoverdragelse af erhvervede rettigheder.

Med hensyn til de ønskede udnyttelser har DR og TV 2 allerede i et vist begrænset omfang erhvervet rettighederne eller etableret særlige ordninger til rettighedserhvervelsen. Med hensyn til undervisningsbrug af DR-arkivmateriale findes bl.a. ordningerne dr.dk/skole og dr.dk/gymnasium, hvorefter undervisningsinstitutionerne erhverver rettighederne via Copydan i det omfang, DR ikke allerede har erhvervet rettighederne. Denne ordning bør kunne videreføres upåvirket af kulturarvsprojektet.

Ophavsretlige udfordringer

Ud fra ovenstående kan 4 udfordringer identificeres:

- Hvilke rettigheder er allerede erhvervet - og på hvilket grundlag? (Særligt for DR består der en udfordring i at skabe klarhed om det retlige grundlag for den oprindelige rettighedserhvervelse, fx i kollektive aftaler).
- Hvilke rettigheder skal herudover erhverves?
- Hvem er rettighedshavere til sidstnævnte rettigheder?
- Hvem har aftalekompetencen for disse rettighedshavere?

Mulig retlig facilitering af en løsning

I det følgende beskrives de ændringer af rammerne i ophavsretslovens § 30 a, der vil kunne lette den rettighedserhvervelse, som er nødvendig for at opfylde de nævnte ønsker:

A. Nødvendige rammebetingelser for en rettighedserhvervelse

Nedenstående rammebetingelser må være opfyldt, hvis både forhandlingsproces og administration skal være effektiv: Det bør lægges fast, at det skal være én aftalepart for rettighedshaverne, en fællesorganisation, fx Copydan,

- som har aftalekompetencen for samtlige rettighedshavere,
- som kan indgå aftale med aftalelicensvirkning, og
- som kan indestå for de erhvervede rettigheder - også i forhold til *orphan works*, således at betaling til organisationen for udnyttelsen kan ske med frigørende virkning.
- Aftalen må have simple afregningssystemer.

B. Respekten for eventuelle dispositionsbegrænsende aftaler

Det vil efter DR's og TV 2's opfattelse i praksis være prohibitivt for en udnyttelse hjemlet i aftale i henhold til § 30 a, hvis kravet om respekt for enhver eventuelt dispositionsbegrænsende aftale udmøntes som et krav om, at hver enkelt hidtidig rettighedserhvervelse skal gennemgås med henblik på at vurdere, om den har dispositionsbegrænsende effekt i forhold til den udnyttelse, hvortil rettighederne nu påtænkes erhvervet. Som praktisk gennemførlig regel vil DR og TV 2 foreslå gennemført en formodningsregel om, at der ikke er en dispositionsbegrænsende aftale, således at rettighedshavere konkret skal gøre opmærksom på, at der er en

dispositionsbegrænsende aftale, hvorefter denne bør respekteres i evt. fremtidige udnyttelser. En sådan ordning vil kunne administreres efter samme principper som evt. forbud nedlagt i henhold til ophavsretslovens § 30, stk. 2, eller § 30 a, stk. 2.

C. I øvrigt vedr. § 30 a - datoen og ”den fulde § 30 a-pakke”

- De praktiske erfaringer med erhvervelse af bl.a. on demand-rettigheder, tilsiger, at datoen 1.1.1998 ændres. Det er således først for nylig lykkedes DR at erhverve bl.a. on demand-rettigheder fra de sidste rettighedshavergrupper, og for TV 2s vedkommende har det endnu ikke været muligt at erhverve rettighederne fra samtlige rettighedshavergrupper.
- Selv om der i kulturarvsprojektet fra både rettighedshavere og Kulturministeriet er fokus på udnyttelse af programarkiverne i form af on demand-tilrådighedsstillelse, må DR og TV 2 fastholde, at hvis programarkivernes del af kulturarvsprojektet skal have bred gennemslagskraft, kan det være nødvendigt at benytte flow-kanalerne som appetitvækkere for den mere målrettede fordybelse, som on demand-tilrådighedsstillelse muliggør. Det giver derfor kun rigtigt mening, hvis en aftale om udnyttelse af programarkiverne omfatter både on demand-tilrådighedsstillelse og udsendelse i niche- eller temakanaler, hvilket § 30 a netop hjemler.

Generelt om de ophavsretlige licensordninger

DR og TV 2 vil i øvrigt gerne understrege væsentligheden af, at de eksisterende ophavsretlige licensordninger vedrørende deres udsendelsesvirksomhed bevares, og at der ikke indføres en retstilstand, hvorefter det er op til aftaleparterne i enighed at fastlægge, hvilke udnyttelseshandlinger, der omfattes af aftalelicensbestemmelserne. Både tvangslicensen i § 68, og aftalelicenserne i §§ 30 og 35, spiller en væsentlig rolle som grundlag for DR's og TV 2's virksomhed og for opfyldelsen af deres public service-forpligtelser. Eftersom DR's og TV 2's kernevirksomhed ikke længere kun er udsendelse, men tillige tilrådighedsstillelse on demand - især via internettet, er det efter DR's og TV 2's opfattelse vigtigt, at aftalelicenserne udvides til også at omfatte sådan tilrådighedsstillelse. DR og TV 2 vil ligeledes være positivt indstillet overfor en lovregel om aftalelicens, hvorefter aftaleparterne efter en nærmere fastlagt procedure har mulighed for at aftale, at rettighederne til en given udnyttelseshandling kan erhverves

med aftalelicensvirkning – dog forudsat, at en sådan regel supplerer – og ikke erstatter – de eksisterende licensordninger.

3.5. Film

Det Danske Filminstitut har anført følgende:

Filminstituttet råder i dag i sit arkiv over flere end 45.000 værker på analog film, digitaliseret film, analog video eller digitaliseret video (fx dvd'er). Værkerne er erhvervet på forskellig vis, og der kan ikke redegøres kort for værkernes rettighedsmæssige forhold, da disse afhænger af omstændighederne i forbindelse med erhvervelsen. Arkivet består af:

- Værker, hvortil rettighederne er udløbet (public domain).
- Værker erhvervet som gave af ejeren af selve værkseksemplaret. Filminstituttet erhverver ikke samtidig distributionsrettigheder. Ved distributionsrettigheder forstås typisk ret til at formidle film til biografforevisning, men i en række tilfælde også ret til formidling på anden måde. Det bemærkes, at Filminstituttets distributionsrettigheder langt overvejende ikke omfatter ophavsrettigheder til musikken.
- Værker inklusive distributionsrettigheder erhvervet som gave eller ved testamente af rettighedshaveren.
- Værker erhvervet i henhold til de ophævede afleveringsbestemmelser i filmloven (afleveringsbestemmelserne fremgår nu af pligtafleveringsloven).
- Værker erhvervet i henhold til gældende pligtafleveringslov, hvortil Filminstituttet besidder distributionsrettigheder for film, der har modtaget støtte efter filmloven, til vederlagsfri forevisning for et betalende publikum som led i Filminstituttets filmkulturelle virksomhed.
- Værker erhvervet som følge af Statens Film Centrals, Dansk Kulturfilms og andre statslige institutioners rolle som producent og dermed (begrænset) rettighedshaver.
- Værker erhvervet som følge af vilkår i forbindelse med støtte til værket, hvortil Filminstituttet som oftest besidder de ikke-kommercielle rettigheder til distribution til skoler, institutioner, biblioteker, foreninger, filmklubber etc.

I forhold til en del værker kan rettighedshaveren ikke identificeres (forældreløse værker).

Filminstituttets ønsker vedrørende forevisnings- og distributionsrettigheder i forbindelse med instituttets filmkulturelle virksomhed

Filminstituttet ønsker generelt at erhverve rettigheder til at kunne forevise og distribuere den filmiske kulturarv som led i Filminstituttets filmkulturelle virksomhed for et betalende publikum og ved betaling for digital tilrådighedsstillelse.

Såfremt værket har fået støtte efter filmloven, bør tilladelsen efter Filminstituttets opfattelse være vederlagsfri. I modsat fald vil tilladelsen kunne etableres på grundlag af en aftalelicensordning.

Distributionsretten skal efter Filminstituttets opfattelse omfatte såvel værker (spillefilm, kort- og dokumentarfilm mv.), der har modtaget støtte efter filmloven, som ustøttede værker, der i dag alene indgår i Filminstituttets arkiv, men ikke i den nuværende distributions- og forevisningsvirksomhed. Tilladelsen skal således omfatte såvel eksisterende som fremtidige værker.

Aftalen bør give adgang til forevisning af den filmiske kulturarv i Filminstituttets cinematek og til cinemateksvisninger i biografer mv, der etableres ved fx digital fremførelse.

Filminstituttet ønsker at kunne streame filmarven til skoler og biblioteker, hvor institutionen giver slutbrugerne (bibliotekslånere, lærere, skoleelever) mulighed for at gennemse værket og udnytte det i fx en undervisningsmæssig sammenhæng, i det omfang dette ikke er omfattet af andre aftaler.

Efter instituttets vurdering bør en sådan aftale etableres under hensyntagen til producentens eksklusive adgang til at udnytte værket i kommercielt øjemed. Det kan fx ske ved

- etablering af en karenperiode for Filminstitutts erhvervelse af en ikke-eksklusiv forevisnings- og distributionsret. Karenperiodens længde skal fastsættes under hensyntagen til værkets kommercielle potentiale,
- etablering af en mulighed for producenten til enhver tid at kunne dokumentere et kommercielt distributionspotentiale.

Cinematket – status og visioner for Filminstitutts forevisningsaktiviteter

Cinematket er det centrale sted for præsentationen af dansk og international filmkunst og har til opgave at fastholde og udvikle interessen for film i hele dens mangfoldighed. Cinematket har et publikumstal på 100.000 tilskuere om året, hvilket er enestående også efter international standard. Målt i det gennemsnitlige besøgstal pr. forestilling hører Cinematket til de bedst besøgte biografer i København overhovedet. Dette er nået med et bredt, varieret og kvalitetsbaseret program, der appellerer til en bred vifte af publikumsgrupper, kombineret med en lang række særarrangementer med danske og internationale filmfolk, forskere og specialister. Denne profil har kun været mulig gennem et bredt samarbejde med filmbranchen, kulturelle repræsentationer og ambassader nationalt og internationalt. Cinematket er blevet et sted, hvor den internationale filmverden finder det attraktivt at få vist sine film, og hvor publikum søger hen for at se de film, der ellers ikke er mulighed for at se herhjemme.

Der har i de senere år været arbejdet på at etablere regionale cinemateker i et økonomisk samarbejde med kommunerne. Det har ikke vist sig muligt at finde den fornødne lokale økonomiske opbakning, men det vurderes, at mulighederne vil blive væsentligt forbedrede med en fremtidig etablering af digitale biografer. Kopicirkulationen vil kunne lattes betragteligt, og sliddet på det skrøbelige museale filmmateriale begrænses. Det vurderes, at digitale biografer er den bedste mulighed for at effektuere tankerne om regionale cinemateker.

Distribution til skoler og biblioteker m.v. – status og visioner

De mange kort- og dokumentarfilm fra Filminstituttet er gennem en årrække blevet solgt til skoler og biblioteker landet over gennem Dansk BiblioteksCenters netbutik eller fra Filminstitutts hjemmeside. Her har skoler, foreninger, biblioteker og klubber

kunnet købe filmene på vhs og dvd. Siden januar 2003 er alle nye titler blevet solgt som dvd'er, mens en del ældre titler findes stadig kun på vhs-bånd.

Også private har gennem det sidste års tid kunnet købe en række af titlerne, gennem netbutikken www.kortogdok.dk, som er blevet til i et samarbejde mellem Producentforeningen, Filminstituttet og Dansk BiblioteksCenter.

Aktuelle ophavsretlige problemstillinger

Efter Filminstituttets vurdering er der i dag ikke umiddelbar adgang til at streame filmene i forbindelse med Cinemateksvisninger i provinsen. Der er i vid udstrækning adgang til at digitalisere arkivværker i bevaringsøjemed.

For spillefilm og kort- og dokumentarfilm er der i henhold til aktuelle støttevilkår adgang til at distribuere film i ikke kommercielt øjemed til diverse ikke-kommercielle institutioner (for spillefilm dog med en karenperiode på 36 måneder efter filmens biografpremiere). For kort- og dokumentarfilm er der adgang til, at bibliotekerne kan udlåne værket – det er dog tvivlsomt, om denne udlånsret også giver adgang til online”udlån” (streaming).

Filminstituttets forslag om etablering af et samlet hjemmelsgrundlag for udnyttelse af film som led i sin kulturelle virksomhed, er baseret på ønsket om etableringen af en enkel og gennemsigtig rettighedsklarering under hensyntagen til produktionsmiljøets interesser.

I forhold til forældreløse værker ser Filminstituttet ingen problemer i en aftalelicensordning, forudsat at brugeren forinden har foretaget en omhyggelig eftersøgning af rettighedshaveren.

3.6. Teatre

Det Kongelige Teater har anført følgende om teatrets foreløbige overvejelser i forbindelse med en eventuel digitalisering af teatrets arkiver samt muligheden for eventuelt at stille disse arkiver til rådighed for offentligheden:

Det Kongelige Teaters Bibliotek og Arkiv består blandt andet af følgende elementer:

- Interne videooptagelser af teatrets forestillinger
- Ældre film- og båndoptagelser, som er overdraget til teatret
- Forestillingsprogrammer
- Forestillingsfotos og kunstnerfotos
- Plakater
- Interne censurer af tidligere forestillinger
- Skuespilmanuskripter, rollehæfter
- Partiturer, librettoer m.m.

I sin nuværende form har offentligheden mulighed for at besøge biblioteket inden for dettes åbningstid og gøre sig bekendt med indholdet af ovenstående.

Såfremt ovenstående elementer skal digitaliseres og stilles til rådighed for offentligheden, rejser der sig følgende problemstillinger:

A) Hjemlen til digitaliseringen samt finansieringen heraf.

B) Hjemlen til at stille materialet til rådighed for offentligheden samt finansieringen af at få gjort materialet tilgængeligt.

Ad A) Hjemlen til digitaliseringen samt finansiering heraf

Det er teatrets vurdering, at hjemlen til digitalisering af teatrets arkiver vil være at finde i ophavsretslovens § 16. Udgifterne til digitaliseringen kender teatret ikke på nuværende tidspunkt, men sonderinger i markedet for så vidt angår digitalisering af teatrets interne videooptagelser alene foretaget i 2006, beløber sig til 3-4 mio. kr.

Ad B) Hjemlen til at stille materialet til rådighed for offentligheden samt finansieringen af at få gjort materialet tilgængeligt

Det Kongelige Teater har som udgangspunkt ingen digitale rettigheder i forhold til ovenstående materiale, og alle rettigheder er således hos den enkelte rettighedshaver.

Teatret har alene efter aftale med udvalgte rettighedshaveres organisationer ret til en begrænset brug af teatrets interne optagelser.

Dette indebærer, at tilrådighedsstillelse i de fleste tilfælde vil kræve en individuel clearingsproces hos den enkelte rettighedshaver eller dennes arvinger og i andre tilfælde vil skulle klare via rettighedshavernes organisationer.

Ovenstående clearingsproces anser teatret, på lige fod med bibliotekerne, ikke som en realistisk mulighed, idet der i forhold til hvert enkelt værk vil være mange forskellige rettighedshavere og organisationer med hver deres interesser, som ikke altid er sammenfaldende.

Som et eksempel på rettighedshavere ved en enkelt intern optagelse af en opera kan nævnes følgende: Librettist, komponist, forfatter, instruktør, scenograf, kostumedesigner, koreograf, lysdesigner, medlemmer af Det Kgl. Operakor, medlemmer af Det Kgl. Kapel, de individuelle solister samt dirigenten.

For så vidt angår tilrådighedsstillelse af interne videooptagelser af teatrenes forestillinger og prøver er vanskelighederne imidlertid ikke udelukkende af ophavsretlig karakter. Optagelserne er foretaget til dokumentation af teatrets virksomhed og til teaterhistorisk forskning, samtidig med at de bruges i visse arbejdssammenhænge. Begrænsningerne for brugen af optagelserne skyldes dels deres kvalitet (typisk optaget i total i teatrets normale lysætning), dels at de ofte ikke giver et rimeligt indtryk af den kunstneriske præstation. For såvel instruktøren som for den enkelte skuespiller, danser eller sanger vil en spredning af optagelserne derfor kunne virke krænkende, hvilket vil kunne gøre en aftalelicensløsning vanskelig på dette område.

En mulighed kunne dog være, at der fra lovgivers side laves en form for aftalelicens, eventuelt begrænset således, at den ikke vil omfatte de interne optagelser. Den rent praktiske administration og afregning til de enkelte rettighedshavere på baggrund af en aftalelicens, forekommer dog at kunne blive omkostningstung i form af væsentlig administration.

Finansieringen af selve tilgængeliggørelsen kender teatret ikke omfanget af på nuværende tidspunkt, men der vil skulle afsættes et ikke ubetydeligt beløb til denne opgave.

Helt overordnet er Det Kongelige Teater meget positivt indstillet overfor, at teatrets arkiver gøres digitalt tilgængelige for offentligheden, således at teatret får mulighed for at nå bredere ud til befolkningen. Imidlertid forudsætter ovenstående, at den nødvendige hjemmel og de nødvendige økonomiske midler tilvejebringes.

4. Konklusioner om den ophavsretlige udfordring

4.1. Indledning

Som det følger af afsnit 2 ovenfor om gældende ret kan de ophavsretlige problemstillinger i tilknytning til digitalisering af kulturarven opdeles i to:

- bevaring
- formidling.

Når det gælder digitalisering med henblik på bevaring, dvs. eksemplarfremstilling af materiale for at sikre det for eftertiden, opstår der ikke nævneværdige ophavsretsproblemer. Det skyldes, at ophavsretslovens § 16 sikrer adgang til enhver form for eksemplarfremstilling, som arkiver, biblioteker og museer skønner nødvendig af hensyn til at sikre og beskytte materialet, uden samtykke fra rettighedshaverne. I de i afsnit 1.2. nævnte EU-retsakter om digitalisering af kulturarven opfordres der kun ét sted til indskrænkninger i den nationale ophavsretslovgivning; det drejer sig om pkt. 9 i Kommissionens henstilling for så vidt angår kopiering i bevaringsøjemed – her lever Danmark altså på forhånd op til henstillingen.

Når det gælder formidling og digitalisering med henblik på tilgængeliggørelse af materialet, er sagen en anden. Her forholder det sig sådan, at de fleste former for brug af materialet – fx via tv og internet – kræver samtykke fra rettighedshaverne. En vigtig bestemmelse i ophavsretsloven giver dog mulighed for at gøre materiale tilgængeligt for enkeltpersoner på ABM-institutionerne (§ 16 a, stk. 1). Hverken Kommissionshenstillingen eller rådskonklusionerne om digitalisering af kulturarven

indeholder opfordringer til at foretage indskrænkninger i eneretten på dette område; tværtimod anbefales medlemsstaterne at sikre mekanismer, der kan facilitere formidlingen af kulturarven, men med fuld respekt for ophavsretslovgivningen og rettighedshavernes interesser. Dette falder i tråd med et brev af 8. november 2006 fra kulturminister Brian Mikkelsen til en kreds af rettighedshaverorganisationer, bl.a. Forlæggerforeningen, hvor kulturministeren anfører, at ”digitaliseringen og tilgængeliggørelsen af det kulturelle materiale skal ske med respekt for ophavsretten”, ligesom han peger på, at kollektive aftaler kunne være en mulig løsning, men at ”der i alle tilfælde ikke [vil] blive tale om tvangsmæssige ordninger”.

Drejer det sig om materiale, der ikke længere nyder ophavsretlig beskyttelse på grund af beskyttelsestidens udløb, er der selvfølgelig ingen ophavsretsproblemer: Materialet må frit kopieres og gøres tilgængeligt for almenheden.

Den ophavsretlige udfordring er således centreret om formidlingen af den ophavsretligt beskyttede digitaliserede kulturarv, og løsningen peger i retning af ordninger, der ikke har tvangsmæssig karakter. Dette stemmer overens med de synspunkter, der er fremkommet fra kulturarvsinstitutionerne i afsnit 3 ovenfor. Fællesnævneren i disse synspunkter er aftalemæssige løsninger ved hjælp af en udvidet brug af aftalelicens.

Foreløbig konklusion:

Den ophavsretlige undergruppe finder, at der ikke er behov for ændringer i ophavsretsloven med henblik på yderligere indskrænkninger i den ophavsretlige eneret. Summen af enerettigheder og undtagelser i den gældende ophavsretslov medfører en fornuftig balance mellem de forskellige interessenter på kulturarvsområdet.

4.2. Oversigt over problemstillinger og løsninger

På grundlag af de synspunkter, der er tilkendegivet i afsnit 3 ovenfor og i drøftelser i gruppen, kan de ophavsretlige problemstillinger vedrørende formidling af kulturarven og de mulige løsninger opsummeres som følger:

Materialetype	Mulig ophavsretlig løsning
1. Public domain (frie værker)	Fri brug
2. Orphan works (værker, hvis rettighedshavere ikke kan findes)	Aftalelicensudvidelse?
3. DR's programarkiv	Aftalelicensudvidelse? Særlig aftale?
4. Kommercielt interessant materiale	Primært aftaler på grundlag af eneret
5. Alt materiale	Dansk kulturarvsportal European Digital Library-portal

Kommentarer til de enkelte kategorier:

ad 1

Værker i public domain, altså tilfælde, hvor materialet er af så ældre dato, at beskyttelsestiden er udløbet, må frit gøres tilgængeligt for almenheden.

ad 2

Næste kategori handler om såkaldte orphan works (forældreløse værker). Det er typisk ældre værker, hvor det ikke er muligt at identificere eller lokalisere rettighedshaverne, fx fordi

- forfatteren er ukendt
- ophavsmanden kan ikke opspores i kendte registre, fx på grund af navneforandring
- rettighederne til værket er spredt på en større gruppe af arvinger
- forlaget er ophørt med at eksistere.

Disse orphan works kan både være fx bøger, der er ”out of print”, og bøger, som det stadig er muligt at anskaffe ad de sædvanlige distributionskanaler.

Eksempel på problem med orphan works i forbindelse med digitaliseringsprojekt

I 2002 bevilgede Danmarks Elektroniske Fag- og Forskningsbibliotek (DEFF) støtte til et større digitaliseringsprojekt på Det Kongelige Bibliotek (KB). Formålet med projektet var at digitalisere en række danske kernetidsskrifter med inspiration fra det amerikanske JSTOR.

Det lykkedes at få tilladelse fra en række forlag og videnskabelige selskaber til vederlagsfrit at digitalisere og tilgængeliggøre otte væsentlige danske videnskabelige tidsskrifter, bl.a. Nationaløkonomisk Tidsskrift (siden 1873), Geografisk Tidsskrift og Historisk Tidsskrift (siden 1839).

For visse af tidsskrifterne er der en såkaldt ”moving wall”, der indebærer, at de nyeste årgange ikke kan stilles til rådighed. Da der bortset fra disse nye årgange er tale om hele årgange fra første år drejer det sig i alt om ca. 240.000 sider.

KB valgte at anvende en ny teknologi i forbindelse med digitaliseringen. Biblioteket indledte et samarbejde med et EU-projekt, hvor partnerne

udviklede et nyt produkt - DocWORKS - der ville gøre det muligt at foretage semiautomatisk opmærkning af det digitaliserede materiale.

Det færdige produkt kan tilbyde både fritekstsøgning i hele basens indhold og en tværgående søgning i forskellige typer af tekst. Der er bl.a. mulighed for at søge i "Artikler", "Anmeldelser", "Nekrologer", "Forfatter", "Titel" og "Billedtekst".

KB og DEFF-sekretariatet var meget bevidste om, at størstedelen af materialet er ophavsretligt beskyttet, og at det ville være nødvendigt at indhente individuel tilladelse til elektronisk publicering fra den enkelte forfatter. Det var håbet, at forfatterne ligesom forlagene ville give tilladelse til at publiceringen kunne foretages vederlagsfrit.

Beslutningen om at anvende DocWORKS medførte, at den tekniske del af projektet i nogen grad fik karakter af et udviklingsprojekt og blev lidt forsinket. Det medførte imidlertid også, at der var en forventning om, at opmærkningen ville give mulighed for at foretage et automatisk udtræk af navne på samtlige forfattere. Problemet var, at det først ville være muligt at udtrække navnene, når det digitaliserede materiale blev lagt ind i websystemet. KB og DEFF besluttede, at man ville udtrække navnene og derefter søge at finde en løsning for klarering af rettigheder i samarbejde med UBVA, Dansk Forfatterforening og Copydan.

KB og DEFF forestillede sig, at man kunne rette skriftlig henvendelse til samtlige forfattere med forventning om stiltiende accept, men medsende en frankeret svarcurvet med mulighed for, at de kunne gøre indsigelser. Det ville i givet fald være en slags negativ aftalebinding, der suppleredes af et tilbud på selve websiden om at fjerne indhold, såfremt forfatteren gjorde indsigelser.

Den første foreløbige oversigt over forfatterne var tilgængelig i november 2005. Det viste sig at antallet af autorer var langt større end forventet. Efter sorteringen af autorernes bidrag viste det sig, at der var ca. 5.000 forskellige autorer til de ca. 24.500 bidrag i form af artikler m.v.

DEFF-sekretariatet fremsendte listen til Copydan med henblik på at fastslå mulighederne for at identificere og kontakte de enkelte forfattere gennem sammenligning med selskabets egne databaser. I henhold til en forsigtig vurdering fra Copydan ville det maksimalt være muligt at identificere og kontakte 10 pct. af forfatterne.

På denne besluttede KB og DEFF følgende fremgangsmåde i forhold forfattere med rettigheder til artikler m.v. i de digitaliserede tidsskrifter:

- Man ville direkte informere de forfattere, der kan identificeres, om, at man agter at gøre materialet tilgængeligt via Internettet. Det vil i den sammenhæng blive oplyst, at man grundet praktiske omstændigheder og den samlede økonomi i stedet for udbetaling af individuelle vederlag vil give UBVA og Dansk Forfatterforening penge til legater eller andre medlemsrettede

aktiviteter; der blev sat samlet 200.000 kr. af til betaling for rettigheder. Den enkelte forfatter opfordres til at gøre indsigelse, såfremt han ikke ønsker materialet gjort tilgængeligt, hvorefter materialet naturligvis ikke vil blive tilgængeliggjort (eller efterfølgende fjernet).

- Med hensyn til de forfattere, der ikke kunne identificeres, ville man indrykke en række annoncer med et tilsvarende budskab i de relevante fagblade. Endelig vil dette budskab blive kommunikeret på projektets hjemmeside.

I januar 2007 erklærede UBVA og Dansk Forfatterforening sig indforstået med den foreslåede fremgangsmåde. Det var for UBVA en betingelse, at det i annoncerne og på hjemmesiden bliver tilkendegivet, at ansvaret for projektet ligger hos DEFF og KB. Herefter er formidlingsdelen af projektet igangsat.

Digitaliseringsprojektet kostede samlet ca. 3 mio. kr.

Der er forskellige løsningsmuligheder på orphan works-problemet.

Som anført i afsnit 3.1 ovenfor er man i USA og Canada ved at overveje løsninger, hvorefter værker kan benyttes efter en omhyggelig, men forgæves eftersøgning af ophavsmanden uden risiko for at ifalde straf eller erstatning. Inden for EU arbejdes der med tilsvarende tanker i forskellige sammenhænge.

Den ophavsretlige undergruppe finder, at en sådan lovgivningsløsning er problematisk. Det er yderst vanskeligt konkret at vurdere, om en bruger har gjort en tilstrækkeligt omhyggelig indsats for at forsøge at identificere og/eller lokalisere rettighedshaveren. Man risikerer en situation, hvor brugere ansøres til at bruge værker uden et seriøst forsøg på at få klareret rettighederne på forhånd. En sådan situation er uheldig for såvel

- rettighedshaverne, der bliver gjort mere eller mindre retsløse, og som får bevisbyrden for, at der ikke var gjort en tilstrækkeligt omhyggelig indsats for at finde frem til indehaveren af rettighederne som
- brugerne, der ved en sådan løsning aldrig kan være sikre på, om et større antal rettighedshavere efterfølgende kommer frem med vederlagskrav, der ikke nødvendigvis er budgetteret med.

På denne baggrund er den ophavsretlige undergruppe af den opfattelse, at en aftalelicensløsning er at foretrække. Der henvises til afsnit 4.3 nedenfor.

ad 3

Der rejser sig særlige spørgsmål i forbindelse med DR's programarkiv.

Der er her tale om flere hundrede tusinde timers radio- og tv-programmer, som udgør en enestående samling af den elektroniske kulturarv. Ikke mindst programmer fra de årtier, hvor DR havde monopol, udgør en enestående kilde til en fælles bevidsthed for danskerne, ligesom de elektroniske medier i moderne tider har fået en særlig gennemslagskraft. Der er tale om materiale, som har interesse for langt flere end forskere.

Hvis borgerne skal have adgang til materialet, er det – i modsætning til bøger, aviser, tidsskrifter osv. – imidlertid nødvendigt, at det digitaliseres og stilles til rådighed. Det var da også DR's planer om digitalisering af programarkivet, der var anledningen til nedsættelsen af arbejdsgruppen om digitalisering af kulturarven.

Der er på denne baggrund behov for særlige aftaler, som beskrives i afsnit 4.4. nedenfor. Herudover kan der være behov for udvidelse af aftalelicensmulighederne, jf. afsnit 4.3.

ad 4

Kommercielt interessant materiale er fx bøger, aviser og tidsskrifter, som rettighedshaverne – ikke mindst udgiveren – stadig tillægger økonomisk værdi. Det betyder, at rettighedshaverne mener, at det vil være økonomisk interessant at distribuere materialet på kommercielle vilkår. Det kan både være udgivelser, der er ”out of print”, og udgivelser, som det stadig er muligt at anskaffe ad de sædvanlige distributionskanaler.

Den ophavsretlige undergruppe finder det af afgørende betydning at pointere, at i de mange tilfælde, hvor markedet fungerer tilfredsstillende på almindelige markedsvilkår, er der ingen grund til at gennemføre digitaliseringsprojekter i kulturarvsinstitutioner eller indføre aftalelicenser eller andre kollektive løsninger.

På det digitale område er der de senere år heldigvis opstået flere og flere tjenester, som på grundlag af den ophavsretlige eneret stiller digitalt materiale til rådighed for såvel borgere som medier, virksomheder m.v. Det drejer sig bl.a. om dagbladenes Infomedia og forlæggernes ebog.dk. Om ebog.dk kan oplyses følgende:

Ebog.dk

I foråret 2005 igangsatte Forlæggerforeningen en udbudsrunde med henblik på at finde frem til en egnet salgsportal for e-bøger, som Forlæggerforeningen kunne anbefale sine medlemmer at sælge deres værker i digitaliseret form igennem. Valget faldt i efteråret 2005 på ebog.dk, der ejes af Dansk BiblioteksCenter og InfoMedia Huset. De forlag, der vælger at stille deres værker rådighed for ebog.dk, indgår på eneretsgrundlag aftaler med ebog.dk om tilrådighedsstillelsen. Tilrådighedsstillelsen omfatter både salg af hele og dele af værker, navnlig for at give mulighed for, at brugerne kun skal betale for de dele af værker, der er relevante for dem, fx fordi enkeltkapitler af en bog er en del af en studerendes pensum på en videregående uddannelse. Ved en rammeaftale aftales de nærmere vilkår mellem det enkelte forlag og ebog.dk om de udnyttelsesformer, der gives adgang til, herunder salg, "udlejning" og udprintning.

Tanken har i første omgang været at målrette markedsføringsindsatsen over for studerende og undervisningsinstitutioner, men på længere sigt forestiller ebog.dk sig også at indgå aftaler med biblioteker, virksomheder og private brugere.

På disse områder, hvor forlæggere og dagbladsudgivere har digitaliseret deres udgivelser og stillet dem til rådighed på markedsvilkår, opstår der ingen digitaliseringsopgave for de offentlige institutioner og dermed heller ingen ophavsretsproblemer, der trænger til at blive løst. På visse afgrænsede områder kan det dog selv for det kommercielle materiale vise sig, at det vil være formålstjenligt med aftalelicenser, sådan som man allerede i dag kender det med hensyn til bl.a. kopiering på undervisningsinstitutioner; der henvises til afsnit 4.3 nedenfor.

Modsætningen til det kommercielt interessante materiale er orphan works, se ovenfor ad 2.

Mellem disse to grupper findes der imidlertid en gruppe materiale, som udgiveren ikke finder det økonomisk bæredygtigt at digitalisere, men som måske kan få kommerciel betydning, når og hvis materialet bliver digitaliseret. Der kan eksempelvis være tale om

litteratur fra 1950'erne og tidligere, som det vil være særdeles byrdefuldt at digitalisere, men som måske kan kaste et vist salg af sig, hvis værkerne som noget nyt stilles til rådighed online. Når det gælder sådant materiale kunne man forestille sig et samarbejde om digitalisering mellem udgivere og biblioteker. En inspiration kunne hentes fra musikkens verden i form af Phonofile-projektet.

Erfaringerne herfra er bl.a., at det såkaldte bagkatalog af ældre udgivelser vækkes til live kommercielt, når det kan downloades via en online-musikbutik, og at musik, der sælges online, har en længere salgsperiode end musik, der sælges i fysisk form.

Phonofile

Phonofile blev etableret i 2003 af de danske rettighedshavere, pladeselskaber, udøvende kunstnere og komponister. Formålet var at etablere en digital musikdistribution, der skulle lette offentlighedens adgang til den danske musikalske kulturarv, som den er defineret i pligtafleveringsloven. Det stigende pres fra piratkopiering var en medvirkende motivator for musikindustrien til at igangsætte et projekt - en hjælpende hånd til udvikling af den fremtidige forretning. Projektet blev etableret som en forening.

Projektets realisering blev muliggjort på basis af et forretningskoncept, hvor Phonofile på vegne af alle rettighedshavere på musikområdet kontrollerer og sikrer rapportering og betaling til de forskellige rettighedshavere. Phonofile er underleverandør til de butikker, der er på markedet. På denne måde bliver rettighedshavernes indhold varetaget ud fra standarder, som de selv har været med til at udvikle og godkende.

På sigt vil al dansk produceret musik gennem tiderne, der via pligtafleveringsloven er indsamlet i Statsbiblioteket, kunne blive tilgængeligt via Phonofile.

Efter en udviklingsfase lykkedes det foreningen bag Phonofile at etablere online-ydelser til danskerne bl.a. sammen med Bibliotekernes Netmusik, Dansk Supermarked samt online-portaler som Jubii og Den Blå Avis. De første butikker blev lanceret med ca. 200.000 musiknumre, såvel dansk som udenlandsk musik.

Phonofile har i 2007 skiftet navn til Basepoint Media.

Den ophavsretlige undergruppe finder, at når det gælder materiale, der befinder sig i en mellemzone mellem det kommercielle og ikke-kommercielle, kan der være god grund til at indlede et samarbejde om etablering af en database med en digitaliseret udgave af de udgivne værker, således at formidlingen – altså den konkrete anvendelse af materialet – kan differentieres alt efter, om der i højere eller mindre grad foreligger

kommercielle interesser. Eksempelvis kunne det mellem parterne aftales, at det, der stadig kan sælges, formidles af udgiveren, mens materiale uden kommercielle interesse formidles af biblioteket eller en anden kulturarvsinstitution. Mellemløser kan naturligvis også tænkes.

Den ophavsretlige undergruppe peger på Phonofile som et godt eksempel på et kulturarvsprojekt, hvor private interesser gik sammen med ABM-institutioner om at få digitaliseret alle danske udgivelser på et kunstnerisk område med henblik på at skabe en fælles database. Et eksempel på et sådant samarbejde på litteraturområdet er Gentofte biblioteks digitalisering af visse ældre årbøger i samarbejde med forlaget.

TV 2's arkivmateriale vil kunne rubriceres som kommercielt interessant materiale; TV 2 omfattes af aftalelicensen i § 30 a. Også på andre helt særlige områder vil der efter omstændighederne kunne være behov for aftalelicensløsninger i forhold til kommercielt interessant materiale.

ad 5

Et af de scenarier, som hovedgruppen arbejder med, er etableringen af en dansk Kulturarvsportal, hvor borgerne samlet skal kunne søge litteratur, avis- og tidsskriftsartikler, film, musik, radio- og tv-programmer osv., der indgår i den danske kulturarv.

Samtidig er der som nævnt i afsnit 1 planer om et European Digital Library.

De to portaler er ikke tænkt som eksklusive veje til kulturarven, men som et fælles supplement til de spredte institutioner, virksomheder osv., hvor materialet er stillet til rådighed. Fordelen ved en portal er den fælles søgemulighed, dvs. at brugeren ved at søge på fx et bestemt forfatternavn kan finde såvel litteratur i Det Kongelige Biblioteks samlinger som radioindslag i DR's programarkiv.

Den ophavsretlige undergruppe støtter etableringen af såvel en dansk Kulturarvsportal som en portal under European Digital Library, således at borgerne har en fælles indgang til den digitaliserede kulturarv, og således at portalerne kan bringe brugerne

hen til såvel materiale i bibliotekernes samlinger, der er lagt ud (fx public domain-værker og orphan works, hvortil rettighederne er klareret via en aftalelicens), til materiale i DR's og TV 2's programarkiver og til materiale hos private udgivere, producenter m.v., der sælger materialet online på markedsvilkår. Der skal således ikke være tale om, at alt beskyttet materiale af bibliotekerne stilles til rådighed online til fri afbenyttelse, eftersom dette ville modvirke den almindelige kommercielle udnyttelse af værkerne, som er et grundvilkår for såvel udgivere og producenter som ophavsmænd og udøvende kunstnere.

Biblioteker og andre skal ikke som led i portalen kunne digitalisere hele eller væsentlige dele af værker uden tilladelse fra rettighedshaverne, heller ikke selv om formålet alene måtte være at lette brugernes søgemuligheder; her kræves samtykke fra rettighedshaverne (evt. på grundlag af en aftalelicens, hvor sådanne kollektive aftaler er indgået). Det bør som udgangspunkt være rettighedshaverne selv, fx en forlægger, der udarbejder de resumeer og lignende, der skal lette muligheden for at søge materiale via portalen. Metadata kan produceres af biblioteket eller portalen.

4.3. Særligt om aftalelicens

I forbindelse med arbejdet i den ophavsretlige undergruppe er der fra mange sider udtrykt ønske om en aftalelicensudvidelse. Det drejer sig bl.a. om udvidelse af eksisterende aftalelicenser om DR's og TV 2's arkivproduktioner og onlinedistribution af bibliotekernes samlinger, om nye aftalelicenser på begrænsede områder (fx med hensyn til gengivelse af bogforsider) og om nye aftalelicenser på større områder (fx udnyttelse af orphan works i bibliotekssamlinger og materialer med et stort antal rettighedshavere i bl.a. museers samlinger).

Hvad er aftalelicens?

Aftalelicenssystemet er en nordisk konstruktion, som har eksisteret i de nordiske ophavsretslove siden 1961. Aftalelicensen har vist sig at være et velegnet instrument til at sikre ophavsmændenes rettigheder i forbindelse med masseudnyttelse af deres værker, fx på fotokopieringsområdet og kabelspredningsområdet, samtidig med at den tilgodeser brugernes ønsker om den lettest mulige adgang til at udnytte beskyttede værker.

I ophavsretsloven findes der for tiden aftalelicenser inden for otte udnyttelsesområder. Det drejer sig om eksemplar fremstilling inden for undervisningsvirksomhed (§ 13), eksemplar fremstilling inden for erhvervsvirksomhed m.v. (§ 14), optagelse af radio- og fjernsynsudsendinger til brug for syns- og hørehandicappede (§ 17, stk. 5), onlineforsendelse af tekster via biblioteker (§ 16 b), gengivelse af kunstværker i alment oplysende fremstillinger (§ 23, stk. 2), udsending i radio og fjernsyn (§ 30), genudsending og tilgængeliggørelse on demand af DR's og TV 2 Danmarks egne arkivproduktioner (§ 30 a) samt kabelviderespredning af radio- og tv-udsendinger (§ 35).

Aftalelicensen indebærer, at en bruger, som har indgået aftale om en vis brug af en bestemt art af værker med en organisation, der omfatter en væsentlig del af ophavsmændene til denne art af værker, efter loven får ret til at udnytte andre værker af samme art og på samme måde, selv om ophavsmændene til disse værker ikke repræsenteres af organisationen, herunder udenlandske ophavsmænd. Det betyder fx, at en aftalelicensudløsende aftale vil kunne omfatte værker af ophavsmænd, som det ikke har været muligt at identificere (såkaldte "orphan works").

I EU-direktivet om ophavsret i informationssamfundet (infosoc-direktivet) fra 2001⁴ er det i præambelbetragtning nr. 18 angivet, at direktivet ikke berører aftalelicensordninger i medlemsstaterne, da det betragtes som en måde at forvalte rettigheder på.

De almindelige betingelser for aftalelicens fremgår af ophavsretslovens §§ 50 og 51. Efter § 50, stk. 1, kan der indgås aftaler med aftalelicensvirkning på de områder, som er opregnet ovenfor. De rettighedshaverorganisationer, som ønsker at indgå aftaler med aftalelicensvirkning, skal godkendes af kulturministeren.

På tekstområdet foreligger der eksempelvis aftaler mellem Copydan Tekst & Node og en række uddannelsesinstitutioner om kopiering i undervisningsvirksomhed, ligesom Copydan Tekst & Node har indgået aftaler med institutioner, private virksomheder m.v. om fotokopiering af avisartikler og andre tekster til intern brug. På billedområdet har Copydan Billedkunst indgået aftaler med en lang række forlag og museer om gengivelse af kunstværker m.v. DR har indgået aftaler med bl.a. KODA og Foreningen Radiokassen om udsending af henholdsvis musikværker og litterære værker i radio og tv. Når det gælder videreudsending af radio- og tv-udsendinger i kabelanlæg, hviler denne udnyttelse på aftaler indgået med fællesorganisationen Copydan Kabel-TV.

I visse aftalelicensbestemmelser findes der en individuel forbudsret, dvs. en ret for den enkelte ophavsmand til konkret at nedlægge forbud mod brugen af hans eller hendes værker i henhold til en aftalelicensudløsende aftale. Mulighed

⁴ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2001/29/EF af 22. maj 2001 om harmonisering af visse aspekter af ophavsret og beslægtede rettigheder i informationssamfundet.

for at nedlægge individuelt forbud findes i § 30 om udsendelse i radio og tv, § 30 a om genudsendelse og on demand-tilgængeliggørelse af DR's og TV 2 Danmarks egne arkivproduktioner samt § 23, stk. 2, om gengivelse af kunstværker i alment oplysende fremstillinger.

Aftalelicens er en velegnet metode til at klarere rettigheder til materiale, der befinder sig i kulturarvsinstitutioner. Aftalelicensmodellen slår to fluer med ét smæk: forsyningssikkerhed til brugerne og et rimeligt vederlag til rettighedshaverne.

Der har de senere år været en tendens til større vilje og fleksibilitet fra rettighedshavernes side, når det drejer sig om indgåelse af kollektive aftaler på nye områder. Dette betragter den ophavsretlige undergruppe som en særdeles positiv udvikling af stor betydning for kommende forhandlinger om formidling af den digitaliserede kulturarv. Et eksempel er KID-aftalen.

KID-aftalen

Kulturarvsstyrelsen og Copydan, Billedkunst indgik i 2004 aftale om vilkår og priser for kunstværker på KID (Kunst Indeks Danmark) – et centralt, offentligt arkiv på Internettet, som skal kunne rumme reproduktion af alle kunstværker, der findes i danske museer og samlinger. Aftalen har aftalelicensvirkning med hjemmel i ophavsretslovens § 23, stk. 2, jf. § 50. Aftalen giver Kulturarvsstyrelsen mulighed for at etablere og offentliggøre et centralt register over kunstværker (malerier, akvareller, tegninger, tryk, installationer, skulpturer, kunsthåndværk m.v.), som befinder sig i de danske museer og samlinger.

Værkerne må indlæses i et format på 225x225 pixels og en opløsning på 72 dpi. Der må indlæses én gengivelse pr. kunstværk, dog må der ved installationer og andre tredimensionale værker indlæses op til 10 gengivelser for at give en meningsfuld præsentation af kunstværket.

Det enkelte museum, der har værker på KID, må inden for den aftalte pris oprette deeplinks til egne værker på KID fra museets egen hjemmeside, og således kan KID fx anvendes til museets registrant over egen samling. Det er en betingelse, at værkerne gengives som på KID.

Andre nyere eksempler på banebrydende rettighedsaftaler med stor velvillighed fra rettighedshaverne er

- åbning af Hegermann-Lindencrones samling af optagelser fra Det Kongelige Teater 1948-1989 og udgivelse af cd'er med en række af optagelserne,

- udgivelse af en 8-dobbelt dvd med Operaens opførelse af Wagners *Ring* i 2006 og
- streaming on demand af kort- og dokumentarfilm på www.filmstriber.dk efter aftale mellem Producentforeningen, Det Danske Filminstitut og Dansk Bibliotekscenter.

Den ophavsretlige undergruppe ønsker at pointere, at aftalelicens er en alternativ løsning, der kan benyttes, hvis det system, der er ophavsretslovens udgangspunkt: individuelle aftaler direkte med rettighedshaverne, ikke er praktisk muligt. Et typisk eksempel på tilfælde, hvor kollektive aftaler er hensigtsmæssige, er udnyttelse af et omfattende materiale med mange rettighedshavere. Det skal samtidig understreges, at der skal to til en tango: Aftalelicens har kun betydning i praksis, hvis brugeren og rettighedshaverne er enige om det, og hvis de kan blive enige om vilkårene, herunder størrelsen af vederlaget.

Den ophavsretlige undergruppe finder, at det vil være formålstjenligt at udvide mulighederne for aftalelicens ved en ændring af ophavsretsloven, idet de nuværende er for få og begrænsede til at dække de behov, der opstår, når kulturarven skal digitaliseres. Der er imidlertid i så henseende flere muligheder.

Én mulighed er at beholde de nuværende aftalelicensbestemmelser og indføre nye specifikke aftalelicenser på de mange områder, hvor der findes behov for aftalelicensløsninger.

En anden mulighed er at gå væk fra systemet med specifikke aftalelicenser og i stedet i loven gennemføre én central hjemmel til at indgå kollektive aftaler med aftalelicensvirkning, såfremt parterne er enige om det.

Den ophavsretlige undergruppe foreslår en kombination af disse to muligheder. Konkret foreslår gruppen:

- De nuværende aftalelicensbestemmelser opretholdes. Det har den fordel for såvel brugerne som rettighedshaverne, at lovgiver direkte har peget på bestemte

områder, hvor det er af samfundsmæssig stor betydning at klarere rettigheder ved kollektive aftaler med aftalelicensvirkning. Der gælder ikke mindst på kulturarvsområdet, fx bestemmelsen i § 30 a om DR's og TV 2's arkivproduktioner, som efter gruppens opfattelse bør udvides til at dække mere materiale. Enkelte specifikke aftalelicenser, som konkret findes overflødige, kan dog ophæves. Forlæggerforeningen og Danske Dagblades Forening så helst, at de specifikke aftalelicenser på tekstområdet ophæves i forbindelse med indførelse af en generel aftalelicens.

- Samtidig gennemføres en ny generel aftalelicenshjemmel, som gør det muligt for en bruger og en repræsentativ rettighedshaverorganisation at indgå en kollektiv aftale med aftalelicensvirkning. Der kan være tale om aftalelicenser uden for de områder, der i dag dækkes af de specifikke aftalelicenser. Fx kan man forestille sig nye aftalelicenser om orphan works. Der kan endvidere være tale om aftalelicenser, der går videre end de gældende specifikke aftalelicenser (fx om onlineadgang til materiale i biblioteker, jf. lovens § 16 b). Den generelle aftalelicenshjemmel forventes udmøntet i en række forskellige aftaler om forskellige former for værksudnyttelse, ikke i form af én samlet aftalelicensaftale; det skyldes bl.a. hensyn til overskuelighed og til, at der er forskellige grupper af rettighedshavere og brugere (fx kommercielle og ikke-kommercielle) involveret i de forskellige typer af udnyttelser. Det bliver op til parterne at definere aftalens og aftalelicensens rækkevidde, eksempelvis kan det vedrørende bøger og tidsskrifter aftales, at aftalen gælder for både forfattere og forlag, mens aftalelicensvirkningen alene vedrører forfattere.

- Udenforstående rettighedshavere skal have mulighed for at nedlægge individuelt forbud mod at blive omfattet af aftalelicens i henhold til den nye generelle aftalelicenshjemmel. Derimod opretholdes de gældende regler om forbud i forhold til de specifikke aftalelicenser, der videreføres. Det betyder eksempelvis, at der fortsat er mulighed for individuelt forbud i henhold til §§ 30 og 30 a, mens denne mulighed fortsat ikke vil eksistere i henhold til §§ 13 og 14. Forbudsretten er af særlig betydning i de tilfælde, hvor udnyttelsen er af særligt indgribende karakter, fx ved on demand-brug på internettet. En rettighedshaver vil kunne nedlægge forbud enten for enkelte af sine

værker eller alle sine værker en bloc. Forbuddet skal kunne nedlægges både over for brugeren og rettighedshaverorganisationen.

- Når det gælder den aftalesluttende organisations egne medlemmer, kan det vedtages, at medlemmerne er frit stillet med hensyn til at beslutte at stå uden for en aftale. Disse vil i så fald kunne nedlægge individuelt forbud.
- Alle rettighedshaverorganisationer, der indgår aftaler med aftalelicensvirkning i henhold til den generelle aftalelicensbestemmelse, skal i lighed med den gældende ordning godkendes af Kulturministeriet. Dermed sikres ordnede forhold med henblik på bl.a. at sikre organisationernes repræsentativitet. En rettighedshaverorganisation vil typisk kunne søge om godkendelse i forbindelse med indgåelse af en konkret aftale om en nærmere bestemt udnyttelse. Ved godkendelsen skal Kulturministeriet udvise varsomhed og påse, at der ikke sker misbrug, således at der vitterlig ikke godkendes organisationer på områder, hvor det er muligt at klarere rettighederne på eneretsbasis.
- I forbindelse med udarbejdelse af lovudkast skal det overvejes, om der er behov for en præcisering af betingelserne for repræsentativitet, når det gælder aftalelicensaftaler, der omfatter orphan works. Det vil formentlig være hensigtsmæssigt med en enkelt præcisering i lovbemærkningerne i forhold til fællesorganisationer, fx Copydan Tekst & Node. Når en sådan kollektiv rettighedshaverorganisation indgår aftaler om fx digital kopiering af tekster i ABM-institutioner, og den anses som repræsentativ på grund af medlemsorganisationernes (fx Dansk Journalistforbund) repræsentativitet, bør fællesorganisationen anses som generelt repræsentativ på sit forvaltningsområde, dvs. også i forhold til visse særlige kategorier eller underkategorier af værker, typisk hvor der ikke måtte eksistere en organisation.
- For at styrke mulighederne for indgåelse af aftaler mellem fx kulturarvsinstitutioner og rettighedshaverorganisationer udvides ophavsretslovens mæglingsbestemmelse til at dække samtlige områder, der kan dækkes af aftalelicens. Det betyder fx, at mægling vil kunne sættes i værk som led i forhandlingerne om en aftalelicensaftale vedrørende orphan works.

Det bemærkes, at aftalelicenssystemet også kan benyttes af rettighedshaverne selv, fx forlag, som optræder som brugere. Det kan være tilfældet i forhold til materiale, hvor der findes flere forskellige rettighedshavere, og hvor rettighederne til alle nye udnyttelser ikke er klareret på forhånd. Hvis man i en ældre forlagsaftale ikke har taget højde for digital udnyttelse, skal alle bidragydere give samtykke til eksempelvis on demand-udnyttelse. I forhold til bidragydere, der ikke kan identificeres eller lokaliseres, vil forlagene i sådanne situationer kunne indgå en aftalelicensaftale med en organisation, som er repræsentativ for bidragyderne.

Ligeledes kan der efter undergruppens opfattelse være grund til i lovbemærkningerne at præcisere forholdet mellem aftalelicens og tidligere indgåede aftaler. Det er allerede fastslået i bemærkningerne til ophavsretsloven, at aftalelicens viger for eventuelle dispositionsbegrænsende aftaler, som brugeren har indgået med rettighedshavere; det skyldes, at aftalelicens har karakter af en udfyldning i tilfælde af manglende aftale. Det betyder fx, at hvis DR som led i en tv-produktion har aftalt et bestemt genudsendeshonorar med en skuespiller, kan dette positivt formulerede aftalevilkår ikke sættes ud af kraft ved en aftalelicensudløsende aftale, der i dag måtte blive indgået mellem DR og Dansk Skuespillerforbund. Gruppen finder, at det bør præciseres, at disse forhold vedrørende dispositionsbegrænsende aftaler ikke er til hinder for, at organisationen på området (i eksemplet Dansk Skuespillerforbund) og brugeren (her DR) bliver enige om, hvordan visse klausuler i ældre aftaler i dag bør fortolkes i lyset af den mellemliggende udvikling, således at de pågældende klausuler ikke anses som dispositionsbegrænsende. Eksempelvis behøver udtrykket ”genudsendelse” i en aftale fra 1970’erne ikke nødvendigvis betyde udsendelse i alle typer af tv-kanaler, eftersom parterne på tidspunktet for aftalens indgåelse kun kan have haft udsendelse i landsdækkende hovedkanaler i tankerne. Det bemærkes, at der ikke kan anses at foreligge en dispositionsbegrænsende aftale, hvis fx DR’s aftale med skuespilleren ikke omtaler internettet, og den nye aftalelicens drejer sig om udnyttelse på internettet.

Det har i gruppen været drøftet, hvordan problemstillingen med orphan works kunne løses aftalemæssigt. En løsning, som rettighedshaversiden er parat til at gå videre med, og som brugersiden (kulturarvsinstitutionerne) er positiv overfor, er fælles retningslinjer for aftaler, hvor de brugere, der måtte have behov for det, let og hurtigt

via aftalelicensen kan få klareret rettigheder til orphan works. Der kunne gælde visse forskellige vilkår for forskellige kategorier af materiale, fx litteratur, reklamer og plakater, ligesom visse rettighedshavergrupper helt kunne vælge at stå udenfor, men grundideen er, at fx Copydan fungerer som fælles portal for sådanne aftaler om brug i kulturbevaringssammenhæng. Der vil i sagens natur langt overvejende være tale om dansk materiale. Elementer i sådanne retningslinjer kan bl.a. være:

- Vederlæggelse i form af en lumpsum eller et beløb pr. værk, hvor vederlæggelsen omfatter en nærmere fastlagt brug.
- Brugeren og organisationen skal gøre en omhyggelig indsats for at forsøge at identificere og/eller lokalisere rettighedshaveren; det skal præcist defineres, hvad der stilles af krav i så henseende.
- Organisationens udbetaler individuelle vederlag til rettighedshaverne for hidtidig brug, hvis dette er aftalt, og friholder brugerne for krav fra rettighedshavere.

Ud over sådanne fælles retningslinjer kan man forestille sig flere specifikke aftaler, også med aftalelicens, på særlige områder, ligesom en orphan works-aftale kan kombineres med en aftale, der også angår repræsenterede rettighedshavere. Eksempelvis kan man forestille sig en aftale med aftalelicens, der omfatter visse kategorier af forfattere, både medlemmer og ikke-repræsenterede, herunder dem der ikke kan identificeres eller lokaliseres; det vil være op til parterne at fastsætte rammerne for aftalen, aftalelicensens rækkevidde og eventuelle undtagelser.

Den ophavsretlige undergruppe har ikke mandat til at forhandle størrelsen af vederlag for brug af orphan works. Gruppen peger dog på, at der er tradition for at afpasse vederlag efter brugssituationen, hvilket har en særlig betydning, når det drejer sig om brug i kulturbevaringssammenhæng, hvor intensiteten i udnyttelsen af værkerne typisk er beskeden. Rettighedshaversiden i gruppen er generelt indstillet på at nå frem til rimelige vederlag, der ikke er prohibitive for formidlingen af kulturarven, men den konkrete prisfastsættelse må bero på forhandlinger med kulturarvsinstitutionerne.

Den ophavsretlige undergruppe foreslår, at Kulturministeriet tager initiativ til en ændring af ophavsretsloven i overensstemmelse med ovenstående i folketingssamlingen 2007-2008.

Den ophavsretlige undergruppe opfordrer til, at kulturarvsinstitutioner og repræsentanter for rettighedshavere mødes jævnligt i forbindelse med langstrakte digitaliseringsprojekter for løbende at behandle problemer, der måtte opstå, og for at forebygge misforståelser.

4.4. Særligt om DR's programarkiv

DR og de danske rettighedshaverorganisationer organiseret inden for rammerne af Copydan er nået til principiel enighed om en ny aftale om udnyttelse af DR's arkivproduktioner i takt med, at programarkivet bliver digitaliseret. Der foreligger endnu ikke en underskrevet aftale.

Principaftalen giver – med visse undtagelser og begrænsninger – DR mulighed for at genanvende sit arkivmateriale i nye sammenhænge mod betaling af et fast beløb til Copydan.

Aftalen indebærer for det første, at DR får mulighed for at stille sine ældre produktioner i programarkivet til rådighed on demand, dvs. på et individuelt valgt sted og tidspunkt. Udsendelserne kan tilegnes ved hjælp af streaming på DR's hjemmeside eller eventuelle andre hjemmesider, hvor DR har den redaktionelle kontrol, herunder en eventuel kulturarvssportal.

For det andet giver aftalen mulighed for, at DR kan anvende klip fra arkivmaterialet, bl.a. med henblik på anvendelse i nye produktioner. Klippene kan udsendes, herunder webcastes, i alle DR's kanaler samt stilles til rådighed on demand på DR's hjemmeside.

Aftalen bygger på den aftalelicensbestemmelse, som findes i ophavsretslovens § 30 a, idet aftalen dog forudsætter en ændring af det skæringstidspunkt, der er angivet i den gældende bestemmelse. Aftalelicensen betyder, at DR's aftale med fællesorganisationen Copydan får virkning for både repræsenterede og ikke-repræsenterede rettighedshavere. Den enkelte rettighedshaver kan imidlertid til enhver tid nedlægge individuelt forbud mod brug af hans eller hendes frembringelser i den pågældende sammenhæng.

Aftalen har karakter af en residualaftale, og den berører således ikke eksisterende aftaler, som DR allerede har indgået med individuelle rettighedshavere eller rettighedshaverorganisationer.

Aftalen indeholder desuden er hensigtserklæring om, at rettighedshaverne er rede til at indlede drøftelser med DR om indgåelse af en eller flere kollektive aftaler om en videregående udnyttelse af arkivmaterialet i form af genudsendelse af hele udsendelser på smalle radio- og tv-kanaler (tema- eller nichekanaler) og tilrådighedsstillelse med henblik på download i en kortere periode.

4.5. Samlet konklusion

De foreløbige erfaringer fra andre lande, der forbereder eller har gennemført digitaliseringsprojekter, viser, at de ophavsretlige spørgsmål, som projekterne afføder, er store og væsentlige. Det er uinteressant at forestille sig, at man alene digitaliserede kulturmateriale i public domain, eftersom det ville medføre en uheldig skævvridning, såfremt man ikke kunne digitalisere og formidle nyere materiale, selv om dette stadig omfattes af den ophavsretlige beskyttelse.

Det er vigtigt at sikre, at den ophavsretlige infrastruktur er indrettet på en måde, der giver kulturinstitutionerne mulighed for at indgå aftaler med rettighedshaverne om formidling af den digitale kulturarv.

Det er på den baggrund med stor tilfredshed, at den ophavsretlige undergruppe kan konstatere, at den med nærværende delrapport peger på samlede løsninger af de ophavsretlige problemstillinger, som begge sider af bordet: repræsentanter for såvel kulturarvsinstitutionerne som rettighedshaverne, kan tilslutte sig.

Løsningen består i følgende elementer:

- En anerkendelse af, at selve digitaliseringen i bevaringsøjemed ikke rejser ophavsretlige problemer, eftersom den gældende ophavsretslov allerede har taget højde for ABM-institutionernes behov på dette område.

- En anerkendelse af, at løsningen af de ophavsretlige spørgsmål vedrørende formidling af den digitaliserede kulturarv ikke skal ske ved tvangsmæssige ordninger over for rettighedshaverne.
- En anerkendelse af, at den ophavsretlige eneret og udgiveres og producenters tilrådighedsstillelse af kommercielt interessant materiale på markedsvilkår i mange tilfælde er tilstrækkelig og derfor ikke medfører behov for aktiviteter hos kulturarvsinstitutionerne. Der kan på disse områder etableres et samarbejde mellem aktørerne.
- Et forslag om at udvide aftalelicensmulighederne i ophavsretsloven, således at der ud over de nuværende specifikke aftalelicenser indføres en generel hjemmel til aftalelicens på nye områder, hvor både rettighedshaverne og fx kulturarvsinstitutionerne (brugerne) finder behov for det. Dette kræver en lovændring, mens det til gengæld ikke er nødvendigt at ændre loven, hver gang der opstår et nyt ønske om en aftalelicens.
- Et forslag om en præcisering af bestemmelserne i § 16 og § 16 a, således at det kommer til at fremgå af bestemmelserne, at også materiale, der ikke tidligere var omfattet af pligtafleveringsloven, fx radio- og tv-udsendelser, internetmateriale og film, kan gøres tilgængeligt på de betingelser, der følger af bestemmelserne.
- En enighed om, at problemerne med orphan works og andre tilfælde, hvor aftaler med de enkelte rettighedshavere ikke er praktisk muligt, bør løses gennem indgåelse af kollektive aftaler, der tillægges aftalelicensvirkning.
- En konstatering af, at rettighedshaverne og kulturarvsinstitutionerne har indledt en konstruktiv dialog om fælles retningslinjer for aftaler, hvor de brugere, der har behov for det, let og hurtigt via aftalelicens kan få klareret rettigheder til orphan works. Det forventes, at der snart kan indgås aftaler om orphan works, der tager højde for, at der på ophavsretsområdet er tradition for forholdsvis lave vederlag, når det drejer sig

om brug i kulturbevaringssammenhæng, hvor intensiteten i udnyttelsen af værkerne typisk er beskedent.

- En konstatering af, at DR og Copydan på vegne af alle rettighedshavere har indgået en principaftale, som – under forudsætning af, at DR opnår midler til digitalisering – gør det muligt for DR at stille sit programarkiv på flere hundrede tusinde timers radio og tv til rådighed på internettet og at anvende klip til radio- og tv-brug mod et vederlag.
- Den ophavsretlige undergruppe foreslår, at datoen i § 30 a af praktiske grunde ændres til den 1. januar 2007.
- En opfordring til, at kunstmuseerne optager forhandlinger med forlag og andre mulige interessenter om vilkårene for, at museer stiller fotografier af kunstværker i deres samlinger til rådighed for udenforstående med henblik på gengivelse på internettet m.v.
- En støtte til etablering af en mulig dansk Kulturarvsportal og en portal under European Digital Library, således at borgerne har en fælles indgang til den digitaliserede kulturarv, og således at portalerne kan bringe brugerne hen til såvel materiale i bibliotekernes samlinger, der er lagt ud (fx public domain-værker og orphan works, hvortil rettighederne er klareret via en aftalelicens), til DR's og TV 2's programarkiver og til materiale hos private udgivere, producenter m.v., der sælger materialet online på markedsvilkår.

Den ophavsretlige undergruppe finder, at der med disse konklusioner er skabt et fundament for, at kulturarvsinstitutioner uden principielle eller strukturelle problemer af ophavsretlig karakter kan iværksætte projekter med digitalisering af kulturarven. Det har ikke været undergruppens opgave at sikre indgåelse af konkrete aftaler eller at beskæftige sig med priser og andre vilkår. Gruppen finder det imidlertid overordentligt tilfredsstillende, at DR og Copydan har indgået en principaftale, der klarer rettigheder til hele DR's programarkiv til brug på internettet. Aftalen er den første af sin art i verden.